

2/2001

SOTSIAALTÖÖ

Eessõna

SISUKORD

Hea "Sotsiaaltöö" lugeja, see kirjatükk on lastest. Seetõttu isiklikum kui tavaline artikkel. Aga ka laste- ja perepoliitikast riigi tasandilt vaadatuna, seega siiski ministri artikkel.

Mäletan, kuidas pärast oma esimese lapse sündi öösiti ärevalt ärkasin ja hinge kinni pidades kuulatasin, kas ikka kostab kõrvalvoodist tasast nohinat. Tajusin ühtäkki lausa füüsiliselt, kuidas kadus mu isiklik vabadus. Vabadus riskida oma eluga. Olin järsku hakanud kartma kõike: suuskadega kõrgeist mäest laskumist, autoga kihutamist, isegi igakevadist nohu. Elus esimest korda tundsin hirmu, ja seda mitte enda, vaid lapse pärast. Sain aru, et enam iial ei saa ma päriselt vabaks, vabaks vastutusest. Vabaks kohustusest. Emaks olemisest.

Emaks olemise kõrval on mul täna amet, mis paneb vastutuse ja kohustuse mõelda ka riigi rollile - sellele, kuidas jaguneb vastutus laste eest vanemate ja riigi vahel. Pere ja lapsed kuuluvad elu sellesse sfääri, kus otsustada tahame igaüks ise, riiki isameheks või ristiisaks me ei soovi. Vastutusega on lood aga hoopis keerulisemad

Kui vanemad oma ülesandeid üldse ei täida, on vastus lihtne.

Kui aga tegemist on täiesti normaalsete vanematega, kelle sissetulekud seoses laste sünniga vähenevad ja väljaminekud suurenevad sel määral, et neid ähvardab vaesus, siis kelle asi see on?. On see nende endi või meie ühine probleem?

See on teema, millele järjest enam ka avalikkuses tähelepanu pööratakse, enamasti seoses madala sündimuse ja sealt edasi juba rahva tulevikuväljavaadetega üldisemalt.

Tõepoolest, me oleme suutnud luua oma riigi, et kindlustada rahvuse edasikestmine. Aga kuidas seda teha ilma lasteta?

Sellele küsimusele soovitaksin otsida vastust eelkõige nendel, kes toetavad liberaalset anglo-ameerika perepoliitika süsteemi, mis jätab kogu vastutuse perele ja sekkub vaid äärmuslikel juhtudel.

Niisiis, mida teha, kui järjest rohkem noori eelistab vastutusele vabadust? Mida teha, kui vanematel käib vastutusekoorem üle jõu? Või kui pere lihtsalt ei saa endale lubada lapse soetamist?

Tulenevalt meie demograafilisest situatsioonist, peaks riigil olema senisest suurem huvi aidata seda koormat kanda. Riigil, see tähendab meil kõigil. Nii neil, kel lapsi pole, kui ka neil, kes omad juba suureks kasvatanud. See ei vabasta kindlasti vanemaid vastutusest, küll aga toetab neid sel eluperioodil, kus lastega seotud kulud suuremad.

Põhimõtteliselt on ka täna Eestis toimiv toetuste süsteem kõiki lapsi väärtustav. Häda on ainult selles, et toetused ise on väikesed ja laste kasvatamiseks tegelikult kuluv raha nii suur. Teadlased on välja arvanud, et lapse suureks kasvatamine maksab vanematele umbes sama palju, kui kurvasilmne mersu. Seetõttu on ilmselt vähe, kui pakkuda vanematele toetust vaid vasaku tagumise ratta jagu. Sõitmiseks oleks ikka kõiki nelja tarvis.

Tahan öelda, et vastutus lapse-laste ees jääb iga vanema õlule, ei saa ega tohigi keegi seda ära võtta. Ometi peab ka ühiskond ehk riik oma osa sellest vastutusest kandma. Kas või psikese panusega suurema lastetoetuse näol. Nii anname igale uuele beebile ja emmele-issile teada – olete oodatud.

Katrin Saks
rahvastikuminister

SISUKORD

Sotsiaalpoliitika
Eestil on laste- ja perepoliitika alused
Mare Ainsaar

Teadus
Miks Eestis sünnib nii vähe lapsi?
Ene-Margit Tiit
Sotsiaalkaitse abinõud: lastega perede toimetuleku toetamisest
Urve Randmaa
Võrgustikutööst eakate hoolekandes
Signe Väljataga

Arvamus
Pere algab vanematest
Dei Altsaar

Regioonid
Pere võitluses ehk aita ennast ise
Irina Golikova

Riik ja seadus
Korrektsete terminite kasutamine on möödapääsmatu
Kai Kukk
Jaan Kõrgesaar

Kogemus
Puudega laps tavakoolis
Heli Kaldoja
Isiklik abistaja - liikumispuudega inimese käed ja jalad
Lembit Press

Sündmus
Viies eripedagoogika maailmakongress Inglismaal
Kai Kukk
EFCW aastakonverents "Haridus - lapse õigus ja privileeg"
Eesti sotsiaaltöö II kongress

Hoolekanne
Avahooldusest Tallinnas
Kersti Pöldemaa

Inimene

Meeliselt on palju õppida

Ants Tammar

Koolitus

Tallinna Pedagoogikakool alustab sotsiaaltöö kutsemagistrite koolitamist

Taimi Tulva

Keskkond

Miks mõnel on hea olla ja teisel mitte?

Ahto Oja

Mõttevahetus

Sotsiaalnõunikud tuulte meeevallas

Ants Tammar

Mõttevara

Orison Swett Marden

Koostanud Jüri Raudsepp

Sotsiaalpoliitika

Eestil on LASTE – JA PEREPOLIITIKA ALUSED

Mare Ainsaar

Rahvastikuministri nõunik

mare@psych.ut.ee

5. märtsil kiitis valitsuse laste- ja perepoliitika komisjon heaks dokumendi "Eesti laste- ja perepoliitika alused". See määrab kindlaks eelistused, mida järgitakse seaduste väljatöötamisel ning otsuste tegemisel perepoliitika vallas. Pärast laste- ja perepoliitika aluste heakskiitmist valitsuse poolt järgneb selle dokumendi põhimõtetele vastava konkreetse tegevusprogrammi väljatöötamine, mida peab kontseptsiooni kohaselt uuendama vähemalt iga kahe aasta tagant.

Milleks Eestile laste ja perepoliitika alused?

Laste- ja perepoliitika kontseptsiooni väljatöötamisele on kindlasti mõju avaldanud mure eesti rahva tuleviku pärast. Summaarse sündimuskordaja (laste arv viljakas eas naiste kohta) on langenud 2,3-lt 1988. aastal 1,2-le 1999. aastal. Vähenev sündimus on ärgitanud mitut töörühma välja töötama soovitusi, mis viiks laste arvu suurenemiseni. Sündimuse vähenemine viimasel kümnendil on iseloomulik paljudele Euroopa riikidele. Sellega kaasnevad probleemid (rahvastiku suhteline vananemine, raskused tööjõu leidmisel) tuleb Eestil siiski endal lahendada. Üks lihtsamaid meetmeid oleks kindlustada kõigile soovitud lastele võimalus sündida.

Väga üldiselt võib sündimuse langust põhjustanud tegurid jagada kolmeks: a) naiste positsiooni ja sotsiaalmajandusliku käitumisega seotud asjaolud (normid ja ootused); b) lapse kasvatamise ja maksumusega (materiaalne, sotsiaalne jt) seotud asjaolud; c) perekonna mõiste ja käitumismudelite muutumine (mõeldud on muutusi nii pere tüübis kui pere liikmete - emad, isad, vanavanemad – elumustrites).

Aastatel 1985–1998 on oluliselt kasvanud ilma lasteta inimeste osakaal rahvastikus. Kui 1985. aastal oli tööealise elanikkonna hulgas lastetuid 13%, siis 1998. aastaks küündis nende osakaal juba 25%-ni. Samas näitavad uuringud (Oras 1999), et ainult ligikaudu 2% noortest inimestest sooviks elada ilma lasteta. Miks siis ei sünni lapsi sama palju, kui aastaid tagasi?

Põhjuseid on mitu. 1999. aastal korraldatud uuring näitab, et suhtumist laste saamisesse mõjutab eelkõige mure laste kasvatamise pärast (73%), majanduslik olukord (72%), mure isikliku toimetuleku pärast (70%) ja partner (69%) (Oras 1999).

Mitmed uuringud viitavad, et lastega perede majanduslik olukord Eestis on võrreldes teiste perekonna tüüpidega kõige halvem. Peretoetused katavad suhteliselt väikese osa laste kasvatamisega seotud tegelikest kulutustest, toimetulekuraskusi suurendab ka ühe lapsevanema eemalejäämine teisest tegevusest seoses lapse sünniga. Rahvastikuministri tellitud uurimusest (Tiit ja Käärik 1999) selgub, et perekonna struktuur mõjutab oluliselt sissetulekuid pere liikme kohta. Määravaks on eeskätt töötajate arv leibkonnas ning nende suhtarv mittetöötavatesse liikmetesse. Kõrgeim sissetulek on leibkondadel, kus enam-vähem kõik töötavad ja kus pole lapsi. Kõige madalam on netosissetulekute tase mittetöötaja leibkonnas, eriti siis, kui selles on ka lapsed. Samale tulemusele viitavad ka 1997. aasta statistilised andmed (Kreitzberg jt 1999).

Ka laste arv mõjutab oluliselt pere majanduslikku toimetulekut. ÜRO Arenguprogrammi finantseeritud vaesuseuuringuga on Eesti sotsiaalpoliitikas laiemalt hakanud levima vaesuse mõiste inimeste toimetuleku mõõtmisel (Kutsar jt 1999). Analüüs näitas, et vaesusrisk peredes süveneb iga järgneva lapse lisandumisega.

Demograafilise olukorra parandamiseks või vähemalt sündimustaseme stabiliseerimiseks oleks oluline riigi majandusliku toetuse suurendamine perekondadele. Seda meedet ei tuleks käsitleda kui riigi püüdu "osta peredelt lapsi", vaid võimaluse loomist, et kõik oodatud lapsed võiksid ka sündida. Samuti on riigi toetusel turvalisust loov mõju. Oluline on perepoliitika põhimõte, mille järgi perepoliitika peab olema preventiivne ehk probleeme ennetav. Laste- ja perepoliitika lähtub seisukohast, et ühiskonnale on odavam ja otstarbekam rakendada probleeme ennetavaid meetmeid (toetused, teenused, koolitus), kui võidelda negatiivsete tagajärgedega.

Teiseks oluliseks põhimõtteks turvalisuse kindlustamisel on laste- ja perepoliitika stabiilsus ning usaldusväärsus. See põhimõte nõuab, et perepoliitika väljatöötamisel arvestataks asjaoluga - perekondadega seotud meetmed on efektiivsed vaid siis, kui need on pikaajalised. Selle tagamiseks on oluline luua süsteem, mille järgi riik jälgiks kõigi otsuste vastuvõtmisel, et nende tagajärjel laste ja lastega perede olukord ei halveneks. Kontseptsioon pakub välja selle põhimõtte rakendamiseks lasteombudsmani ametikoha loomise Eestis.

Vaidlused

Kuigi esmapilgul tundub, et kontseptsiooni põhimõtted on endastmõistetavad, tõestab vajadust kontseptsiooni järele selle koostamise käigus tekkinud põhjalikud arutelud peamiste põhimõtete üle. Kõige tulisemaid vaidlusi põhjustasid järgmised küsimused: mis on perepoliitika; mis on laste- ja perepoliitika peamine eesmärk; kas domineerima peaks lapse või perekeskne lähenemine perepoliitikale; kas Eesti peaks jälgima diferentseerivat või universaalset perepoliitikat.

Kuigi sageli ollakse motiveeritud perepoliitikaga tegelema just väheneva sündimuse tõttu, pole reproduktiivse käitumise otsene mõjutamine kaasaegses individualistlikus ühiskonnas efektiivne. Lausa ebamoraalne on sõnastada riigi eesmärgina laste arvu tõstmine mingi numbrilise väärtuse võrra. Samas ei saa eitada tõhusa perepoliitika kaudset mõju laste arvule perekonnas.

“Laste- ja perepoliitika alused” sõnastab Eesti poliitika peamise eesmärgina KÕIGILE lastele ja lastega perekondadele vähemalt Eesti keskmise heaolu tagamise, lootes seejuures, et piisav heaolu julgustab peresid soovima ja muretsema enam lapsi.

Heaolu mõiste on sisuliselt sünonüüm elukvaliteedile. Heaolu ei ole üksnes majanduslik toimetulek. Heaolu mõõtmisel on võimalik arvestada väga laia näitajate ringi, nagu näiteks õnn, aeg, tervis, sissetulek, kulutused kultuurile jne. Kõiki tunnuseid võib mõõta nii objektiivsete kui subjektiivsete (tunnetatud) näitajate kaudu. Järjepideva perepoliitika teostamiseks on vaja luua järjepidev lastega perede monitooringu süsteem, mis mõõdaks heaolu indikaatoreid võimalikult avaralt. Praegu sõltub perepoliitiliste ettepanekute tegemine sageli juhuslikest uuringutest ning nende kaudu saadud andmetest.

Peamised põhimõtted

Kontseptsioon on hea tahte dokument ehk mõistlike põhimõtete kogu, mida tuleks rakendada laste- ja perepoliitika väljatöötamisel ja rakendamisel pikemas perspektiivis. Olulisemad nendest on:

- **Õigus otsustada**
Kuigi riigi huvides on kindlustada rahva tulevik, tuleb samas tunnustada iga inimese õigust ja valikuvabadust ise otsustada, kas ja millal lapsi saada. Seega on riigi kohustus tagada reproduktiivtervisega seotud informatsioon ja teenused potentsiaalsetele lapsevanematele. Oluline samm selles suunas on olemasoleva riikliku reproduktiivtervise programmi rakendamine st selle rahastamise tagamine.
- **Solidaarsus ja jagatud vastutus laste kasvatamisel**
Solidaarsus laste- ja perepoliitika valdkonnas tähendab üldist veendumust, et lapsed on ühiskonna ja rahva tulevik, ning ühiseid eesmärke laste heaolu tagamisel. Kõigil ühiskonnaliikmetel peab olema võimalus ja kohustus laste kasvatamisele kaasa aidata ning leida ja jagada laste kasvatamiseks vajaminevaid ressursse, mis tähendab solidaarsuspõhimõttel toimiva peretoetuste süsteemi jätkamist ja arendamist.
- **Võrdsete võimaluste tagamine**
Laste kasvatamine nõuab rahalisi, ajalisi ja vaimseid kulutusi. Riik peab looma võrdsed võimalused eri tüüpi peredele ja mõlemale vanemale nii töö- kui pereelus osalemiseks. See põhimõte hõlmab kolme valdkonda:
  - a. Erinevate vajadustega lapsed ja pered vajavad erinevat tuge. Riigil ja kohalikul omavalitsusel tuleb olla lastega perede suhtes paindlik ning arvestada nende vajadusi, tagades lastele võrdsed võimalused olenemata lapse elukohast, soost, pere tüübist, rahvusest ja teistest teguritest. Kahtlemata tähendab see üldise riiklike peretoetuste süsteemi säilitamist, mis peab andma üldised sotsiaalsed garantiid, kuid kavas on hakata enam tähelepanu pöörama omavalitsuste osale lastega perede toetamisel.
  - b. Võrdsus lastega ja lasteta perede vahel. Kuigi laste kasvatamine nõuab igalt lastega perelt täiendavaid ressursse, on see Eesti ühiskonnale kasulik tegevus. Seega on mõistlik rakendada ühiskonnasisese solidaarsuse põhimõtet, et lastega seotud kulutusi võrdsemalt jagada. Selleks on rakendatud mitmeid perepoliitilisi meetmeid. Komisjon toetab kõige enam perede toetamist otsesete lastetoetuste kaudu, sest see on kõige selgem ja odavam tulusid vertikaalselt ümber jaotav mehhanism (neilt, kellel ei ole lapsi neile, kellel on). 2001. aastast rakenduv tulumaksuvabastus diferentseerib peresid lisaks ka sissetulekute järgi.
  - c. Võrdsus pere sees ja vanemate vahel. Igal perel peab olema võimalik teha individuaalseid valikuid, kuid ühiskonna huvides on jagada laste kasvatamise ja tööga seotud kohustusi naiste ja meeste ning pere liikmete vahel võrdsemalt. Võrdsem kodu- ja tööelus osalemine tuleb kahtlemata kasuks mehe, naise ja teiste pereliikmete paremale üksteisemõistmisele, laste sotsialiseerimisele (isa, vanavanemate roll kasvatuses) ning see aitaks vältida ka naiste professionaalse kvalifikatsiooniga seotud probleeme pärast

pikka lastega kodus olemist. Natuke liialdades tähendab see üleskutset vabastada naised kodust ja mehed tööst.

On tehtud ettepanekuid "lapsevanema palga" kehtestamiseks. Reaalselt on selleks kaks võimalust a) arendada edasi lapsehooldustasude süsteemi, b) lastetoetuse tõstmine tasemele, kus piisava arvu lastega kodus toimetamine oleks kodusele vanemale kasulik. Laste kasvatamine on töö, mis sest, et meeldiv töö.

Kontseptsiooni täistekstiga saab tutvuda laste- ja perepoliitika valitsuskomisjoni koduleheküljel www.riik.ee/valitsus/pere

Kirjandus:

Ainsaar, M. (2000) Eesti laste- ja perepoliitika otsingul. Kogumikus Ainsaar, M. (toim.) Laste- ja perepoliitika Eestis ja Euroopas, Johannes Esto Ühing, lk-d 153-170.

Kreitzberg, M., Valtin, A., Tiit, E.-M., Kukk, A., Uudelt, A. (1999) Leibkonna sissetulek ja kulutused 1998. aastal, ESA.

Kutsar, D. & Trumm, A. (toim.) (1999) Vaesuse leevendamine Eestis. Taust ja sihiseaded, Tartu Ülikool, Sotsiaalministeerium, ÜRO Arenguprogramm Eestis. Tartu.

Oras, K. (1999) Laste arvu mõjutavad tegurid Eestis. Uurimuse raport. Rahvastikuministri büroo.

Tiit, E.-M., Käärrik, E. (1999) Leibkondade vaesuse taseme määramisest tänapäeva Eestis. Rahvastikuministri büroo.

Teadus

MIKS EESTIS SÜNNIB NI VÄHE LAPSI?

Ene-Margit Tiit

TÜ emeriitprofessor

Sündide arv Eestis on viimase 10–12 aasta jooksul ligi kaks korda kahanenud. Mis on selle põhjuseks?

- Kas Eestis pole enam viljakas eas naise-mehi? Kuhu nad on jäänud?
- Kas Eesti inimesed ei soovi enam endile lapsi? Miks?
- Kas on mingeid tegureid või asjaolusid, mis laste soetamist takistavad? Mis need on?

Proovime kõigile neile küsimustele vastata, tuginedes statistikale ja küsitluste ning uuringute tulemustele. Olulisim neist on rahvastikuministri büroo tellimusel 2000. aastal läbi viidud uuring 'Sündimus Eestis', mida juhtis käesoleva artikli autor, vt <http://www.riik.ee/rahvastik/tiitsisu.html>

1. Rahvaarvu vähenemine. Võrreldes 1989. aasta rahvaloendusega, on Eesti elanikkond vähenenud ca 10% võrra (lõplikke rahvaloenduse andmeid pole veel avaldatud). Mõnes vanuserühmas võib vähenemine olla ka suurem, kuid ei tohiks ületada 15%. Varasematel aastatel suurendas Eestis mõningal määral sündimust pidev sisseränne, sest immigratsioonid valdavalt noored, kelle seas oli palju viljakas eas naisi, mistõttu Eesti muulaste kogukonna soovanuse struktuur püsis soodne. Seega saab põhjendada sündide arvu vähenemist rahvastiku vähenemisega maksimaalselt 10–15%, s.o vähenemine 23000–25000 sünnilt kuni 20000–21000 sünnini aastas. Vähenemine on aga olnud palju suurem.

2. Kas pered soovivad endile lapsi? Seda küsimust on ikka ja jälle sotsioloogilistes uuringutes esitatud. Kui alates 60ndate aastate lõpust kuni 80ndate lõpuni eesti pered soovisid endile

keskmiselt 2,2 last (pidades seejuures õigeks, et peres oleks 2,4 last), siis laulva revolutsiooni ajal tõusis soovitatav laste arv lühikeseks ajaks keskmiselt ligi kolme lapseni. Aastal 1999 läbi viidud küsitluse andmetel (Elu-olu uuringud, Norbalt II) soovisid niihästi mehed kui naised keskmiselt kaht last. Tõsi, arvestatav hulk inimesi ei soovinud enesele (enam) last. Vanematel vastajatel on enamasti põhjuseks see, et neil juba on laps või lapsed või peavad nad ennast liiga vanaks. Siiski on varasemate uuringutega võrreldes suurenenud nende noorte arv (10–15% nii meestest kui naistest), kes kinnitavad, et nad ei soovi lapsi.

Arvestades tõsiasja, et soovitatav laste arv tegelikkuses tavaliselt täies ulatuses ei realiseeru, saab siit järeldada, et vastavalt potentsiaalsete vanemate soovide (väärtushinnangute) muutusele sünnib tänapäeval lapsi umbes 10%, s.o ligi 2000 last vähem kui varem. Siiski ei saa küsitluse andmete põhjal kuidagi teha järeldust, et tänapäeval pered üldiselt lapsi ei soovi - hüpotees, mida aeg-ajalt on meedias tõstatatud.

Peamised motiivid, miks lapsi soovitakse

Küsitluses esitati üheksa motiivi, millest igaühe kohta pidi vastaja märkima, kas see on talle oluline või mitte. Loomulikult sõltusid vastused mõnevõrra vastaja soost, vanusest ja sotsiaal-majanduslikust olukorrast, ent sõltuvus ei olnud eriti suur.

Lapsi soovitakse saada sellepärast, et see on loomulik. Värskest abiellunud/ kooselu alustanud soovivad saada last nimelt olemasoleva partneriga. Ühtlasi usutakse ka seda, et laps kindlustab kooselusidemeid. Kui peres juba on laps (või lapsed), soovitakse olemasolevale lapsele kaaslast. Mõeldakse ka sellele, et laps aitab vältida üksindust vanemas eas. Ja arvestatava tähtsusega, eriti eesti rahvusest meeste puhul, on ka patriootiline motiiv, samuti laps kui eneseteostus. Viimase motiivi osakaal on varasemaga võrreldes vähenenud – nähtavasti pakub tänapäevane elu noortele rohkem valikuid eneseteostuseks kui mõnikümmend aastat tagasi.

Laste soetamise edasilükkamine

Kui inimesed lapsi soovivad, on laste saamiseks motiveeritud, siis miks ometi sünnib lapsi märgatavalt vähem?

Üks oletatavaid põhjusi on sünnituste edasilükkamine. Terves Euroopas on viimase paarikümne aasta jooksul sünnitaja vanus tõusnud. Kui seitsmekümnendatel aastatel sünnitas suur osa naistest esimese lapse enne 25-aastaseks saamist, siis tänapäeval sünnitavad naised enamuses Euroopa maades esiklapse alles 25–30-aastasena.

- Sünnituste edasilükkamise esimesel etapil sündimus lihtsalt langeb – paljud noored lükkavad sünnitamise edasi, vanematel on lapsed juba olemas. Niisugune oli olukord lähiminevikus mitmes Põhjamaas.
- Sellele järgneval perioodil sündide arv stabiliseerub, sest osa eakamaid naisi hakkab sünnitama, kusjuures sünnitaja keskmine vanus suureneb. Niisugune protsess toimub nähtavasti ka Eestis: sündimuse järsule langusele aastatel 1991–1994 on järgnenud sündimuse stabiliseerumine (aastail 1999 ja 2000 ka üsna nõrk tõus), kusjuures esmasünnitaja keskmine vanus on alates 1993. aastast tõusnud ca 1,5 aastat ja tõusutendents jätkub (vt joonis 4). Olgu märgitud, et sünnitaja keskmise vanuse suurenemine ühe aasta võrra mingi perioodi vältel tähendab statistilises arvestuses, et selle perioodi vältel sünnib lapsi kokku ühe aastakäigu jagu vähem! Seega on sündide edasilükkamine olnud selleks põhjuseks, miks mitukümmend tuhat last on jäänud Eestis (seni) sündimata. Kahjuks näitab paljude maade kogemus, et koos sünnitaja vananemisega kahaneb siiski ka keskmine sünnituste arv: esimeses nooruses sünnituse edasi lükanud naistest ei õnnestu kõigil oma lapsesaamise soovi hiljem realiseerida.

Miks lükkavad vanemad lapse sünni edasi?

Ankeetküsitluses antud vastuste põhjal:

- Kõige olulisemaks lapse sünni edasilükkamise motiiviks on nii mehe kui naise puhul rahalised raskused **rahalised raskused**. Seda nimetab ligi pool küsitletutest, mehed ja naised üsna ühtviisi. Seda motiivi täiendab ja selgitab tähtsusetult teisena märgitud motiiv – soov end (peret) enne lapse sündi majanduslikult kindlustada. Majanduslike motiividega haakub motiiv, mille üldnimetajaks on eluasemega seotud probleemid. Seda tunnevad taas mehed ja naised peaaegu ühtviisi, kusjuures paistab silma naiste pisut suurem tundlikkus selles suhtes, samuti nagu ka eelmise probleemi puhul.
- Järgmine probleemide rühm on seotud vastaja **noorusega** (mehed märgivad seda probleemi enam kui kolmandikul juhtudest, naised pisut vähem). Meeste jaoks on noorus tähtsusetult kolmandaks lapse soetamise edasilükkamise motiiviks. See kinnitab veel kord, et noorte hulgas on levinud suundumus alustada perekonnaelu suhteliselt hilja.
- Järgmine motiiv, mis on eriti oluline naistele (tähtsusetult kolmas), on pooleliolevad või lähitulevikus kavandatavad **õpingud**. See kinnitab hariduse kõrget väärtustamist, mis on tänastele noortele tunnuslik.
- Üle veerandi meestest ja ligi veerand naistest rõhutab olulise motiivina sobiva partneri puudumist. See on igipõline probleem, kuid tundub, et praegu ei ole puuduva partneriga isikute suhtarv oluliselt suurem ega ka väiksem eelmiste põlvkondadega võrreldes. Küll aga väärib tähelepanu, et partneri puudumine on praegu rohkem mehe kui naise probleem, st et mingis mõttes on partneri valikul juhtiv roll libisenud naisele.
- Üsna olulise motiivina (veerand meestest, üle 30% naistest) märgitakse ka seda, et Eesti riik ei soosi laste sünnitamist. Ühelt poolt on see viide nõrgale ja vähetoimivale perepoliitikale, kuid samavõrra ka vähesele informeeritusele perepoliitikast ja perepoliitika tegijate ning elluviijate nõrgale PR-tööle. Selles võib näha ka nõukogudeaegse õpitud abituse järelmõjusid ja püüet vastutusest hoidumiseks. Nimetatud motiiviga haakub motiiv, mida märgib veerand naistest ja kuuendik meestest, nimelt ebakindlus tuleviku suhtes. Tõenäoliselt on selle motiivi taga niihästi ühiskonna probleemid – tööpuudus või ka hirm töö kaotamise ees, kuid olulised on nähtavasti ka isiksuse omadused.

Suurel määral võivad selle motiivi juured olla üsna sarnased eelmisega, st väitega, et Eesti riik ei soosi laste sünnitamist.

- Hirm kaotada töökoht või soovimatus astuda kõrvale karjääriredelilt on peamiselt naiste probleem, kuid neid peab oluliseks vaid ligemale iga kaheksas naine. Arusaadavalt esineb meestel seda motiivi märksa harvem.
- Tervisega seotud motiive seoses laste soetamise edasilükkamisega märgib 10% meestest ja naistest.

Muud motiivid on suhteliselt väheolulised.

Kuivõrd on esitatud motiivid põhjendatud?

- Majandusliku motiivi puhul tuleb arvesse võtta, et lapse kasvatamine on tänapäevases Lääne ühiskonnas üsna kallis – sellele on tähelepanu juhtinud paljud uurijad ja sotsiaalpoliitikud. Eestis on lapse 18-aastaseks üleskasvatamise hinnaks keskmiselt 400 000 krooni (vt <http://www.riik.ee/valitsus/pere/>). Kuigi ajaloos on vaestel olnud lapsi pigem rohkem kui rikastel, ei toimi see seaduspärasus enam tänapäeval arenenud maades. Niisuguseid inimesi, kes vaesusest hoolimata endale lapsi soetaksid (usus, et *annab Jumal lapse, annab ka leiva*), on jäänud arenenud maades väheks.
- Seda, et pooleliolevad õpingud on oluline põhjus perekonna loomise ja laste sünnitamise edasilükkamiseks, näitab see, et lastega üliõpilaste osakaal üliõpilaskonnas on, võrreldes

ajaga 10–15 aastat tagasi, oluliselt vähenenud. Tõsi, siis andis laps tudengipererele mitmeid soodustusi (abikaasade ühine töölesuunamine, korter). Seevastu tänane olukord, kus õpitakse õppelaenu toel ja tihti tasulises õppes, ei soodusta laste varast soetamist. Tuleb arvestada ka seda, et üliõpilaste osakaal noorte hulgas on praegu kõrgem kui kunagi varem, võrreldes eakaaslastega on aga tudengitest noored peresoetamisega ikka hiljemaks jäänud.

- Kindla partneri puudumine on igipõline probleem. Naiste puhul on see määrav otsustamisel, kas sünnitada või rasedus katkestada. Kuigi tänases Eestis sünnib üle poole lastest väljaspool seaduslikku abielu, ei tähenda see veel, et stabiilne ja usaldusväärne kooselu pole naisele tähtis. Kasutades statistilisi andmeid uurimaks naise otsust, kas sünnitada või rasedus katkestada (Rahvatervise keskuse projekti '*Eestlaste ... reproduktiivkäitumine*' raames), selgus, et stabiilse perekonnasuhte puudumine oli esmaseks ja väga dominantseks ajendiks eriti esimese raseduse katkestamisel (uuringu tulemused publitseerimisel *ESS Teabevihikus nr 12* ja *Antropomeetriaregistri Aastaraamatus 2001*). Märkime, et see motiiv raseduse katkestamisel on säilitanud oma olulisuse, kuigi abortide üldarv ja ka suhtarv on viimastel aastatel märgatavalt kahanenud.
- Ebakindlus tuleviku suhtes on pikka aega olnud rohkem Eestis elavate muulaste probleem, kelle sünnitamisaktiivsus on viimase 10 aasta jooksul olnud ca 10% madalam kui eestlastel, mille juures tuleb arvestada, et viimastel aastatel on vastsündinute seas eestlasi 72%, kogu elanikkonnas on aga eestlase osakaal ligikaudu 65%.
- Nimetatud motiivide kõrval mõjutab sündimust ka regiooniti madalam tööhõive, kuid samas on maaelanike keskmine sünnitamisaktiivsus jäänud traditsiooniliselt kõrgemaks.

Kokkuvõttes: pole õige arvamus, et eestlased enam ei soovi lapsi - või nagu vahel on ajakirjanduses ette heidetud – eestlane eelistab lastele raha. Pigem tuleks öelda, et enamused eestlasi soovib lapsi, kuid mitte ükskõik kuidas ja mis tingimustesse. Eestlased soovivad enne laste soetamist omandada haridus, leida sobiv partner ja tagada oma perele majanduslik toimetulek.

SOTSIAALKAITSE ABINÕUD: LASTEGA PEREDE TOIMETULEKU TOETAMISEST

Urve Randmaa
TPÜ sotsiaaltöö magister

Uurimus käsitleb sotsiaalkaitse küsimusi ja annab ülevaate lastega peredele suunatud toetustest ja teenustest ning nende saamise võimalustest Tallinnas ja Tallinna lähiümbruses.

Hüpoteesiks kujunes tõdemus, et lastega peredel ei ole küllaldast ülevaadet toetustest ja teenustest ega ka nende saamise võimalustest. Seda peaks neile võimaldama sotsiaalvõrgustiku osapoolte toimivam sidusus perede toimetuleku toetamise huvides. Uurimuse objektiks on lastega perede hinnangud nimetatud küsimustes.

Püstitatud hüpoteesi kontrollimiseks analüüsiti kolme aasta jooksul (1998-2000) korraldatud ja uurimistemaatikaga haakuvaid pereuurimusi ning viidi läbi ankeetküsitlus (n=238) lastega perede hulgas. Ankeedis oli vastamisvõimalustena pakutud valikvastuseid, hinnanguskaalasiid ja vabavastuseid. Ankeet koosneb üheksast osast: pere üldandmed (küsimused 1-18); ühiskonna areng ja lastega pere ootused perepoliitikale (19-29); väärtushinnangud (30-38); peresuhted (39-48); perepoliitika ja toimetulek (49-63); toetused ja teenused (64-66); pere hinnang oma piirkonna sotsiaaltööle (67-75); töö- ja pereelu ühendamine (76-84) ja üldised perepoliitilised küsimused (85-95). Pered valiti juhuvalikul, uuritavasse kontingenti arvati vanemad, kellel on vähemalt üks

alla 18-aastane laps. Küsitlusega püüti saada ülevaade perepoliitilistest eelistustest ja vajadustest. Andmete analüüsimisel kasutati SPSS programmi, andmeanalüüsis tugineti peamiselt keskvärtustele, protsentarvutusele ja nende võrdlemisele ning seostele, selgitamaks lastega perede eelistusi ja informeeritust sotsiaalkaitse abinõudest.

Perede üldiseloomustus. Uurimuse tausta moodustavad peresid üldiselt iseloomustavad andmed. Küsitletutest oli naised 86% ja mehed 14%. Vanuseliselt olid vastajad valdavalt 30-40 aastased. Uurimistulemustest selgus, et vastanutest oli netosissetulekuga kuni 1000 krooni pereliikme kohta kuus 16,7% ja 33,5% perede sissetulek oli vahemikus 1001-2000 krooni. Seega 50% uuritavatest peredest võis esineda toimetulekuraskusi. Peres kasvavate laste arvu alusel jagunesid pered järgmiselt: **ühelapselisi** peresid oli 20%, **2-lapselisi** 53%, kolmelapselisi 24%, 4-lapselisi 2,5% ja 5-ja enamalapselisi 0,5%. **Lapsi oli 238 peres kokku 495**. Seega oli uuritavates peredes keskmiselt **2 last**. Erivajadustega (puudega) lapsi oli uuritavates peredes 3%.

Majanduslik toimetulek on leibkonnauurimuste analüüsimise põhjal pöördvõrdelises korrelatsioonis laste arvuga.

Perepoliitika meetmetest. Ühiskonnas rakendatavad sotsiaalkaitse abinõud ja eriti perepoliitika arengukavad peaksid toetama perekonda tema funktsioonide täitmisel. Uurimusest selgus, et perede arvates vajaksid täiendavat toetamist juba 3-lapselised pered, keda oli küsitletute hulgas 24% ehk ligemale veerand. Pered soovivad, et iga olemasoleva lapse elutingimused oleksid elamisväärased ja lapsesõbralikud, kuid Eesti perepoliitika toetab peretoetustega üksnes lasterikast peret alates 4-lapsest (4-ja enamalapseliste perede kvartaalne täiendav toetus jt).

Milliseid perepoliitilisi meetmeid peetakse oluliseks lastega perede elu-olu parandamiseks ühiskonnas tervikuna? Vastanute ootused on seotud hea töö, tervise ja koolitusvõimalustega. Lastele soovitakse tasuta kooliharidust, tervist ja koolis edasijõudmist. Peretele soovitakse tervist ja kokkuhoidmist. Seega peetakse oluliseks tööhõive, hariduse ja tervishoiuga seotud arengukavade väljatöötamist.

Mis tingimustel ollakse nõus peresse muretsema veel vähemalt üks laps? Kolm kõige sagedamini esinevat vastust võib kokku võtta järgmiselt: kui oleksin noorem, kui tervis oleks parem, kui elukorraldus ühiskonnas oleks stabiilsem.

Vastanud peredest eelistas elada **Tallinnas 51%**, mõnes muus linnas 22%, maal 24%. Pakuti ka Tallinna lähipiirkonda (5%). Tallinnas on vastanute hinnangul töökohad, infrastruktuur ja lasteasutuste võrk, kuid häirib kiire elutempo. Maal hinnatakse vaikust ja puhast elukeskkonda. **Oma koduümbrusega** (sobib elamiseks lastega peretele) **ollakse valdavalt rahul**: jaatavalt vastas 71%, eitavalt 29%.

Vastanute hinnangul sünnib Eestis vähe lapsi järgmistel põhjustel: **majanduslikud toimetulekuraskused (76%)**; lapse sünni lükatakse edasi selleks, et **karjääri teha (51%)**; lapse sünni lükatakse edasi selleks, et **õppida (47%)** ja **töö kaotuse kartuses (41%)**. Majanduslikke toimetulekuraskusi peetakse mõjuvaks põhjuseks lapse sünni planeerimisel. Toimetulekuraskused on ka nooremates vanusegruppides vanemate demograafilise käitumise mõjuriteks. Universaalseid lastetoetusi eelistas 49% ja diferentseeritud 51% küsitletud peredest. Soovitavat lapsetoetust ühele lapsele kuus nimetati vahemikus nullist kuni 5200 kroonini. Kõige sagedamini märgiti toetuse suurusks **500 krooni kuus (38%)**, **1000 krooni (25%)** ja **300 krooni (10%)**.

Koolitoetuse suurusks ühe lapse kohta pidas 37% vanematest vajalikuks 1000 krooni, 500 krooni (9%) ja 2000 krooni (8%). Käesoleval aastal on koolitoetus kolm lapsetoetuse määra (450 krooni) lapse kohta aastas. Koolialguse toetust peeti väga oluliseks ja vanematele õpilastele

sooviti suuremat koolitoetust. Ankeedis esines ka koolilõunat puudutavaid küsimusi. On ju tervislik koolilõuna üks olulisemaid lastega perede toetamise võimalusi. Kõigepealt huvitati küsitluses sellest, kas lapsed söövad koolilõunat. **Jaatavalt vastas 82%, eitavalt 18%** Seega neli viiendikku uuritavate perede lastest sööb koolis sooja toitu.

Küsimusele, kas koolilõuna peaks olema tasuta, vastas **jaatavalt 77% ja eitavalt 23%**. Küsimusele, kellele võiks olla koolilõuna tasuta, vastati: **noorematele õpilastele 22%, kõigile õpilastele 66% ja oluline polnud see 12%**. Küsimusele, kes tasub lapse koolilõuna eest, vastati: **vanemad 85% ja kohalik omavalitsus 15%**. Seega koolilõunat pidas tähtsaks enamus vanematest ja kohaliku omavalitsuse toetust peavad vanemad oluliseks. Vanemad on nõus maksma oma laste huvihariduse eest vahemikus 30-1000 krooni kuus. Kõige sagedamini märgiti sobiva summana 300 krooni (16%).

Üldise heaolu kasvades suurenevad vanemate võimalused ja tahe osaleda vabatahtlikus töös. Küsimusele, kas vanemad on ise kedagi vabatahtlikult abistanud ja kas nad on sellest huvitatud, annab ülevaate vanemate vabatahtlikku tööd peegeldav tabel .

Tabel 1. Vanemate osalemisvalmidus vabatahtlikus töös

Vastuste variandid	Osatähtsus
Ei soovi	15%
Sooviksin, kuid ei tea, kuhu pöörduda	14%
Olen juba vabatahtlik abistaja	15%
Ei oska öelda, kuna pole sellele mõelnud	51%
Nõus tegutsema, kui oleks aega ja võimalusi	5%

Perede soov osaleda vabatahtlikus töös on veel vähene, kuid leidis siiski ka neid vanemaid, kes juba tegid vabatahtlikku tööd või oleksid nõus kaasa lööma - neid oli ligemale kolmandik (29%).

Selleks, et abivajaja teaks taotleda toetusi ja kvaliteetset teenust, on vaja osutatavaid teenuseid senisest paremini tutvustada. Peredelt küsiti, mis liiki toetusi teatakse ja peetakse **oma perele** kõige olulisemaks. Vastused jaotusid järgmiselt: **lastetoetused 67%, maksusoodustused 58% ja tulumaksuvaba miinimumi sidumine laste arvuga perekonnas 40%**

Juhul kui pered on saanud teavet toetustest ja teenuste saamise võimalusest, siis millisest allikast nad seda on saanud? Küsimusele vastati järgmiselt: **tuttavatelt 38%, meediast 50%, omaalgatuslikult 19%, pensioniametist 12%, sotsiaaltöötajalt 10%**

Väärtushinnangud ja peresuhted. Uurimistöös huvitati sellest, kuidas seovad vanemad oma laste edasist elukäiku Eesti arengutega. Vanematelt küsiti, kas nad tahaksid, et nende **lapsed jääksid elama Eestisse?** Kõige sagedamini vastati **jah, võiks 59, 4%**, teisel kohal oli vastus **jah, igal juhul** (18,3%). Kolmandal kohal olid vastajad, kellele see ei olnud oluline (12,1%). Küsimusele ei osanud vastata 9,4%. Ainult 0,9% vastanutest leidis, et mitte mingil juhul ei peaks nende lapsed siduma ennast Eesti arengutega.

Iga viies lapsevanem on nõus oma lapse lahkumisega kodumaalt. Kurb pilt. Kindlaid isamaalasi on vähem-alla 1/5 (18,3%), sest "jah, võiks" ei tule arvesse - selles kõlab kahtluse noote ja seesugused lapsevanemad domineerivad (59,4%).

Kiriku osa pereväärtuste hoidmisel vastanute hulgas olulist märkimist ei leidnud, kuid oli ka neid, kes arvasid, et kiriku osa võiks olla suurem. Kirik on seisukohal, et nn päevapoliitikast

tuleb eemalduda ja keskenduda püsiväärtuste hoidmisele. Kirikud teevad peretööd, toetades abivajajaid oma koguduste piires.

Meedia rolli peeti olulisemaks, kuna see tundub olevat vastanutele igapäevaelus lähemal. Kolm kõige suuremat soovi ajakirjandusele võib kokku võtta järgmiselt: rohkem positiivseid pereteemalisi artikleid ja faktidel põhinevaid kirjutisi ning objektiivsust. Loodetakse, et huvitav ja objektiivne ajakirjandus toetab inimesi ja eeskätt noori nende väärtushinnangute kujunemisel.

Veel huvituti sellest, missugused sotsiaalteenused võiksid olla peredele hädavajalikud **igapäevaeluga toimetulemiseks**. Sagedamini märgiti loetelust **eluasemeteenust ja laste päevahoidu**. Nüüdisaegsed teenuste liigid vajaksid paremat tutvustamist. Kuna teenuseid ei tunta, siis ei osata neid ka nõuda. Küsimusele, mis teenuseid on pere saanud, vastati väga tagasihoidlikult. Äramärkimist leidsid lastepäevahoid (14%), eluasemeteenus (19%) ja mõningal määral ka nõustamine (5%). **75% vastanutest arvab, et lastega perele osutatavad teenused peaksid olema mõõduka (osalise) tasuga, 24% tasuta ja 1% tasulised**. Pered on valmis ka siin võtma vastutust laste arendamise eest enda kanda, kuid mõõduka tasu eelistamine viitab sellele, et riigi või kohaliku omavalitsuse toetus on vajalik ja oodatud. Sama kinnitavad ka pereuurimused.

Riikliku perepoliitika olulise küsimusena esitati vanematele küsimus, kui suur võiks olla Eesti oludes **lasterikas pere? 50% peredest pidas lasterikkaks pereks Eesti oludes 3-lapselist perekonda**, 4-lapselist peret 31%, 2-lapselist 5% ja 5- ja enamalapselist 14%.

Vanemlikkuse positiivne rõhutamine ühiskonnas häälestab tööandjaid vastu võtma vanemaid toetavaid otsuseid. **17% vastanutest on olnud tööandjaga probleeme** lapsega pikemaajalise kodusolemise korral (põetamine, hooldamine), 83% selliseid probleeme pole esinenud. Kuigi vastuste hulgas on nii mitmeidki kriitilisi hinnanguid Eesti arengutele, usutakse, et riigi majanduse arenedes kasvab ka toetus lastega peredele.

Järeldused:

- Vastajate hinnangud näitasid, et Tallinna ja Tallinna lähipiirkonna lastega peredel ei ole küllaldaselt teavet toetustest ja teenustest ega nende saamise võimalustest. See viitab sotsiaaltöövõrgustiku osapoolte nõrgale sidususele: abi pakkuja ja potentsiaalne abivajaja ei saa kokku. Seda lünka aitaks täita elanikkonna järjepidev teavitamine asjaomaste instantside poolt, et ennetada võimalikke riske ning tõsta perede toimetulekut.
- Perede netosissetulekuid analüüsid selgus, et pooltel Tallinna ja Tallinna lähipiirkonna peredel (50%) võib esineda majanduslikke toimetulekuraskusi, seda isegi töötavatel vanematel. Suur osa lastega peresid on jätkuvalt sunnitud elama vaesusriski piirkonnas. Uurimusest ei selgunud, kas vanemad eelistavad universaalset või diferentseeritud lastetoetuste süsteemi, küll aga peeti oluliseks tasuta koolitoitu ja seda kõigile õpilastele.
- Vastanute hinnangul **peetakse Eesti oludes lasterikkaks pereks 3-lapselist peret**, rõhutades perede majanduslikke toimetulekuraskusi, madalat sündimust ja vähest laste arvu. Nii mõnedki pered oleksid nõus muretsema peresse veel vähemalt ühe lapse, kuid peavad pere majanduslikku ebastabiilsust liiga suureks.
- Samuti teeb muret jätkuv kuritegevuse kasv (*kurbuse ja kurjuse ühiskond*).
- Vastanute hinnangul lükatakse laste sündi edasi majanduslike toimetulekuraskuste tõttu, soovist karjääri teha, soovist õppida ja töö kaotuse kartuses.
- Koolitoetuse sobivaks suuruseks aastast nimetati vanemate hinnangul 1000 krooni, lapsetoetuseks kuus 500 krooni, huvialaringide eest oldi nõus maksma 300 krooni kuus.
- Eestlust hinnatakse ja enamasti soovitakse oma laste tulevikku siduda Eestiga.

Lõpetuseks võib väita, et kuigi suur osa peresid (66%) ei pea riigi hoolitsust lastega perede eest küllaldaseks, on lastega perede ootused sotsiaalkaitse, sh perepoliitiliste meetmete suhtes siiski realistlikud ja vastavad suure osas Eesti sotsiaalpoliitika tänastele võimalustele. Eesti ühiskonnas valitseb eluterve mõtlemine ja paigast nihkunud prioriteedid korrastuvad. Uurimuse põhjal tehtud järeldused ja ettepanekud võiksid täiendada poliitiliste otsustajate perepoliitilisi käsitlusi ja leida arvestamist riigi ning kohalike omavalitsuste töös.

VÕRGUSTIKUTÖÖST EAKATE HOOLEKANDES

Signe Väljataga

TPÜ sotsiaaltöö osakonna lektor

Eestis nagu muudiski endistes NL koosseisu kuulunud riikides valitses (ja kohati valitseb siiani) mõttelaad, mille järgi võimalikud eakate hooldusega seotud probleemid jäeti riigi lahendada: esimesel võimalusel suunati eakas inimene hooldekodusse temalt nõusolekut taotlemata ja muid toimetuleku võimalusi pakkumata. Siiani leidub sotsiaaltöötajaid (õnneks üha harvemini), kes katsuvad tülikast eakast hooldekodusse paigutamisega lahti saada, ilma et prooviks rakendada segahoolekandest lähtuvat võrgustikutööd, mis võimaldaks eakal veel aastaid elada toimetulevana omas kodus.

Segahoolekanne –mis see on?

Mõiste segahoolekanne on sotsiaaltöö teorias ja praktikas võrdlemisi uus. Selle peaideoloogiks ja propageerijaks on inglise sotsiaalteadlane Alan Walker, kes oma vaateid on tutvustanud ka mujal Euroopas ning jõudnud korraks põigata Eestissegi, et esineda ettekandega segahoolekande vajadusest Tallinna Pedagoogikaülikooli sotsiaaltöö osakonna korraldatud konverentsil 1998. aastal.

Walkeri segahoolekande kontseptsioon on rajatud faktile, et Euroopa riikide elanikkonna kiire vananemine, mis lähematel aastakümnetel saab hoogu juurde, nõuab eakate hoolekandes muudatusi. Olukorras, kus hooldusvõimelise põlvkonna suhe hooldust vajavate eakatega nihkub järjest enam paigast, kujuneb riigi, omavalitsuste ja omaste nii materiaalne kui emotsionaalne koormus väga suureks: paljudes peredes võib leida koguni mitu hooldust vajavat pikaeaalist, sest koos sündimuse langusega pikeneb keskmine eluiga. Kõik see paneb mõtlema juba praegu, esimeste demograafiliste tendentside ilmnemisel, kuidas muuta senist hoolekande korraldust, et pakkuda eakatele jätkuvalt turvatunnet ja humaanset hooldust võimalikult otstarbekalt ning väiksemate kulutustega.

Kui viimase ajani valitses heoluriikides (Rootsi, Soome, Saksamaa jt) tendents institutsionaalsele hooldusele kas riigi hooldekodus või erapansionaadis, siis mida edasi, seda rohkem tuleb arvesse võtta segahoolekande mudelit: mitte hoolduspakett, mis näeb ette ühtesid ja samu teenuseid, vaid iga konkreetse eaka tarvis koostatud individuaalne hooldusskeem, mis võimaldaks võimalikult kaua elada omas kodus ja mis oleks seejuures nii riigi, omavalitsuse, kolmanda sektori kui ka omaste panuse mõttes võimalikult ökonoomne.

Suhtumine hoolekandesse on hakanud muutuma ka meil Eestis, mis tõendab, et Alan Walker segahoolekande mudel pole üksnes teoreetiline kontsept, vaid see on asjalik viis hoolduse paindlikumaks muutmisel. Seda kinnitavad andmed, mis saadi üle-eestilise sotsiaaltöötajate anketeerimise teel Eesti Gerontoloogia ja Geriaatria Seltsi ja Avatud Eesti Fondi ühisuuringus 2000. aastal.

Vastuseid uuringu küsimustele

Ankeedi täitis kokku 220 sotsiaaltöötajat ja see on kutseala piires representatiivne arv. Muude küsimuste hulgas esitati ka küsimus, kuidas on eaka inimese pereliikmel võimalik leida hooldajat väljaspool perekonda. Pakuti välja kaks võimalust: pere saab kasutada hooldustöötaja teenust kas kohaliku omavalitsuse kulul või siis omal kulul. Lahtisele vastusevariandile "mingi muu võimalus" vastas 73 küsitletut ja need vastused tõendavad, et segahoolekande põhimõtte omaksvõtmise korral on võimalikud igasugused kombinatsioonid abivajaja ja teenuse osutaja huvide ning võimaluste ühitamisel. Selgus, et olulisel kohal on naabriabi või siis abistavad sugulased ja tuttavad (30%). Tihti kasutatakse ka erafirmade või mittetulundusühingute poolt pakutavaid teenuseid (25%). Vastustest selgus, et omavalitsused on asunud hooldusabi diferentseerima olenevalt sellest, missugune on hooldaja majanduslik olukord – on ju kohalikul omavalitsusel kõige paremini teada (või vähemalt peaks olema teada), kelle majanduslik seis võimaldab eakale pereliikmele hooldajat palgata ja kelle puhul see on raske või ei tule kõne allagi. Nii näikse kujunevat ratsionaalne teenusekorraldus, mille aluseks on kohaliku omavalitsusega sõlmitav leping, kusjuures lepingu tingimused sõltuvad nii pere sissetulekust kui ka omavalitsuse võimalustest. Näiteks vastaja Võrumaalt (88) on märkinud, et "avahoolduslepingu tasu on 50 krooni kuus olenemata sellest, kas on seaduslikke hooldajaid või ei". Samas kirjutatakse Viljandimaalt (80), et "omavalitsus tasub sotsiaalhooldaja tasust 80%, ülejäänud aga abivajaja perekond". Nii mõnigi vastaja ei märgi omavalitsuse konkreetset osalusmäära, vaid teeb seda nii, nagu vastaja Saaremaalt (147): "Kulude katmine pereliikme või valla poolt oleneb konkreetsest situatsioonist ja pere majanduslikust olukorrast".

Hooldusteenus

On ka muid tingimusi hooldusteenuste osutamisel. Nii näiteks kirjutatakse Lääne-Virumaalt (207): "Kui koduhooldusteenuse korraldamine on pikaajaline, siis osaliselt abivajaja omal kulul". Vastaja Harjumaalt (10) aga märgib, et kohaliku omavalitsuse kulul osutatakse hooldusteenust ainult üksikvanuritele ja need, kes perekonnaseaduse järgi on kohustatud oma eakaid omakseid ülal pidama, peavad hooldusteenust ostma erafirmast.

Nagu näha, on hooldusteenuse korraldamisel palju variante, mis võimaldavad arvesse võtta olukordi ja neile paindlikult reageerida, olgu või nii, nagu märgib vastanu Tartumaalt (181): "Naabriabi ja kombineeritud variant: lapsed + omavalitsus".

Töötute kaasamine hooldustööl

Üheks küllalt uueks variandiks on töötute, eriti pikaajaliste töötute rakendamine hooldustöötajatena, millest tõusev kasu on kahekordne: väheneb tööpuudus ja nii mõnigi eakas leiab endale tubli hooldaja. Ida-Virumaalt kirjutatakse (169): "Koostöös tööhõivetalitusega on võimalik sõlmida aastane leping töötuga, kes töötab avahooldusel".

"Saavad kasutada töötut, kes on tööhõivetalituses arvel." (Järvamaa, 44) "Töötutele ja töötotsijatele hädaabitööna." (Põlvamaa, 60) "Kasutatakse ajalehekuulutuse järgi pöörduvaid praegu tööta inimesi, tasuks hooldatava pension." (Viljandimaa, 79) Viimane variant sobib eriti siis, kui on tegemist rohkesti tööd ja abi vajava inimesega, praktiliselt põetamisega. Põetamise korral on tasu loomulikult suurem.

Teenuseks tuleks lugeda sedagi, kui kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja aitab perel leida usaldusväärset hooldajat/põetajat. Niisuguse vastuse pani kirja 12% küsitletud sotsiaaltöötajaist. "Küsitakse nõu, kes oleks usaldusväärne hooldaja omal kulul". (Tartumaa, 191) "Sotsiaaltöötaja abistab hooldaja muretsemisel, eakas tasub hooldamise eest ise". (Lääne-Virumaa, 215)

Tuleks mõelda koolitusele

Peab ütleva, et väga sageli mainiti hooldamis- ja põetamisteenust kui teenust, mille järele vajadus pidevalt suureneb, mistõttu tuntakse puudust väljaõppinud inimestest. Nii nimetas hooldustöötaja(te) puudumist eakatega tulemuslikku tööd takistavaks asjaoluks 15% vastanuist ehk ligemale iga kuues küsitletu; põetamist kui täiendava teenuse vajadust märkis eraldi ära 6% vastanuist jne. Juhuslikult sellele tööle sattunud inimestest (kelleks ju töötu üldjuhul on), ei tarvitse kõik pidama jääda. Pealegi on ettevalmistuseta hooldaja/põetaja oskused selle töö kvaliteetseks tegemiseks sageli väga väikesed, mistõttu võidakse sattuda konfliktolukordadesse või oskamatuses (nt lamaja aitamisevõtete mittetundmine) kahjustada oma tervist. Näib, et omavalitsustel oleks kasulik koolitada hooldajaid ja põetajaid, kes suudaksid eakaid inimesi abistada kas lühemat või pikemat aega, suudaksid korraldada dementsete päevahoidu (ka see leidis uuringus äramärkimist), hooldada eakaid haiglaajärgseil nädalail kuni lõpliku paranemiseni, et vältida vanurite enneaegset hooldekodusse paigutamist jne.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Eestis on mõistetud segahoolekande ja hooldusteenuste paindliku osutamise vajadust ning tulu: segahoolekande korral osutatakse abivajajatele teenuseid just nii, nagu see neile on kõige sobivam, hoides sellega ühtlasi kokku ka kohaliku omavalitsuse küllalt nappi raha. See aga nõuab võrgustikutöö põhimõtete head tundmist ja nende ideede paindlikku praktikasse rakendamist.

Arvamus

PERE ALGAB VANEMATEST

Dei
lastekaitsetöötaja

Altsaar

"Perepoliitika põhiväärtusteks peaksid olema perekonna ja selle liikmete heaolu, tervis ja isiksuslik areng koostöös ülejäänud ühiskonnaga. Perepoliitika peab tagama kõigile lastele parima kasvukeskkonna loomise, kaasates kõik lastekasvatuse keskkonnad." Nii on kirjas perepoliitika üldpõhimõtetes. Kas see aga ka realselt Eesti Vabariigis toimib?

Perepoliitika aluseks on perekond, see aga algab vanematest. Et perre sünniks lapsed, on kõigepealt vaja vanemaid. Siin peaks perepoliitika pühenduma tulevastele vanematele eelkõige sotsiaalse turvalisuse ja elukeskkonna parandamise kaudu, et vanematel tekiks üldse soov lapsi perre soetada.

Perepoliitika üks eesmärkidest peaks olema ühiskonna teavitamine sellest, mis kujul pere võib eksisteerida. Paljudel üritustel on võimalik osta perepilet. Ürituse korraldajatel on aga ettekujutus, et perekond koosneb kahest vanemast ja lapsest/lastest. Kui üks neist pereliikmetest, näiteks üks vanem on puudu, keeldutakse perele seesugust piletit müümast, lisades veel poolpõlglikult: "Mis perekond te ka olete!" Oh õnnetust, kui niisugust vahejuhtumit peab üle elama laps! Talle jääb ju okas hinge ja kahtlus südamesse, et tema perekonda ei peeta täisväärtuslikuks.

Tööandjad ei soosi noori naisi

Perepoliitika mittetoimimine tänases Eestis algab juba naiste ja eriti noorte naiste soolisest diskrimineerimisest. Paljud tööandjad ei soovi tööle võtta noort naist, kuna ühel päeval võib too jääda lapseootele ja tööandjal pole mingit soovi hakata maksma mingeid lisarahasid, ja mis veel hullem - väikesed lapsed jäävad ju tihti haigeks. Tuleb maksta emale haigusraha ja keegi teine

peab töö ära tegema. Tööandjad justkui ei märkagi, et suur osa nende töötajatest on emad (või isad).

Olen kuulnud, et kõrge akadeemilise kraadiga naisõppejõud ei pruugi mõnes ülikoolis isegi lektorina tööd saada, sest ülikooli eesotsas on vanad mehed. Ka ülikooli mõnede teaduskondade sisseastumiskatsetel eelistatakse noormehi.

Ebavõrdsus on inimõiguste rikkumine

Praeguseks on meie ühiskond jõudnud olukorda, kus rasedaks jäädes peab naisalluv nii vara kui võimalik oma seisundist teavitama asutuse juhtkonda. On isegi juhtumeid, kus meesülemus, saades teada, et mõni ema naisalluvatest kavatseb peagi sünnitada, saab ülimalt vihaseks ja isegi valab oma viha sama töötaja peale välja. Ütleksin, et seesugust olukorda tuleb käsitleda kui inimõiguste rikkumist. Riigi poliitika ja tööandjate suhtumise vahel valitseb sügav vastuolu. Riik kurdab, et eesti rahva iive langeb, teisalt on kujunenud olukord, kus piltlikult öeldes peab naisalluv oma meesülemuste käest lapse sünnitamiseks luba küsima. Soositakse lepingulisi töösuhteid. Kui rasedat või lapsehoolduspuhkusel naist ei tohi vallandada, siis lepingulise töösuhte korral võib tööandja, kuulates, et tema töötaja on rase, katkestada töölepingu päevapealt. Ebavõrdsust meestega esineb endiselt ka naiste töö tasustamisel.

Lapse kasvatamine on luksus

Ühe kõige suurema tööandjana võime käsitleda ka Eesti Vabariiki. Hea tööandja peab muretsema selle eest, et tema töötajatel laabuks isiklik elu nii hästi kui võimalik. Kui pereelu on korras, on ka töötulemused palju paremad. Praegused peretoetused ei suuda katta perede vajadusi. Viimasel ajal on palju räägitud lasterikastest peredest ja vajadusest neid toetada. Tõstetud on nii sünnitoetust kui lastetoetust paljulapselistele peredele. Teenimatult on aga varju jäänud ühe-kahe lapsega pered. Kui vaadata raha, mida tuleb tänapäeval kulutada lapse peale, on selgelt näha, et lapse kasvatamine on täielik luksus. Kui inimesed annavad endale aru, et nad ei suuda raha puudusel üles kasvatada kolme või enam last, siis miks peaks neid siis ühe või kahe lapse pärast diskrimineerima? See, et lastetoetus on ühele lapsele püsinud aastaid muutumatuna, on niisuguse pere suhtes ülekohtune. Kui riik ei saa või ei taha üksikute lastega peresid aidata, tekib küsimus, miks siis üldse lapsi sünnitada? Kui ei suudeta aidata üksi peres kasvavat last, siis kuidas võime kindlad olla, et riik suudab aidata paljulapselisi peresid? Mitme uuringu tulemusena on selgunud tõsiasi, et lastega pered on Eestis kõige vaesemad ja iga järgmine laps vaid süvendab pere vaesusastet.

Fakti, et pere algab vanematest, tuleks pidevalt meie ühiskonna kõigile liikmetele meelde tuletada, sest kahjuks kipume seda liiga tihti unustama. Soovitavalt võiks selle isegi Eesti Vabariigi perepoliitika mõnda sättesse sisse kirjutada, siis on võib-olla lootust ka meie praeguse olukorra paranemisele.

Regioonid

PERE ELUVÕITLUSES EHK AITA ENNAST ISE

Irina Golikova

Sillamäe Perekeskuse juhataja

Vanalinna kooli ajaloo ja kodanikuõpetuse õpetaja

Kõik me oleme pärit oma lapsepõlvest, lapsepõlvemuljed on kõige tugevamad. Kui iga täiskasvanu peaks seda meeles ja aitaks lapsi enda kõrval, ilmselt oleks vähem ka nn riskilapsi. Sillamäe Lastekaitse Ühingu ruumides töötab iseseisva ühiskondliku organisatsioonina Perekeskus, mille projektidesse ja programmidesse on kaasatud 514 peret. Eesti iseseisvumisest möödunud aastakümneni suuremaks saavutuseks on vabadus. Sillamäe Perekeskuses rõhutatakse sellele lisaks veel sõna VASTUTUS: elu pole väärt elamist, kui sa ise ei pinguta, et seda paremaks muuta.

Perekeskuse peamiseks ülesandeks on aidata igat perekonda - nii heal järjel olevat ja kui ka paljukannatanud vähekindlustatud peret, lasterikast peret ja üksikvanema peret. Et seda saavutada, järgitakse keskkuses järgmisi põhimõtteid:

- Küsime endalt mida, kuidas ja kellele tahame abi osutada. Kui analüüs on tehtud, viiakse idee ellu. Projektile otsitakse rahastajaid või viiakse see läbi eneseabi korras.
- Üksmeel, koostöö ja vastastikune abistamine on edu võtmeks. Keskuse koostööpartneriteks on Lastekaitse Liit, Sillamäe linnavalitsus, koolid ja lasteaiad ning ühiskondlikud organisatsioonid. Keskuse töstatatud konkreetsete probleemide lahendamises osalesid teiste hulgas OESC missiooni töötajad, USA suursaadik, rahvastikuminister, integratsioonibüroo, sotsiaalministeeriumi töötajad, Riigikogu ja linnavolikogu liikmed.
- Ei saa alahinnata ka üksikisiku - tegevuse algataja ja koordinaatori - rolli. Sellisteks algatajateks Sillamäel on Anna Daškevits, Natalja Jermakova, Galina Rõbakova, Anna Taranova, Vadim Martšenko jt.
- Perekeskuse omapäraks on, et sisustatakse nende laste, vanemate ja üksikute inimeste vaba aega, kes ei suuda sellega ise toime tulla.
- Keskuses rõhutatakse, et kõige tähtsam on mitte meelt heita, olgu olukord nii raske kui tahes. Alati tuleb otsida probleemile lahendust ja mitte peatuda saavutatul.

21. sajand

Kiired ühiskondlikud muutused viisid paljud lastega pered raskesse majanduslikku olukorda, seda eriti Ida-Virumaal, kus madalad palgad, tööpuudus ja teised sotsiaalsed probleemid on tõeliseks vastupidavuse proovikiviks.

Inimesed on oma elu probleemidega ära vaevatud, nad upuvad argimuredesse, kaotavad üha rohkem eluisu. Paljulapselises peres on probleemid veelgi teravamad. Perekeskuse projekt "Tervis", mis kestab käesoleva aasta jaanuarist juunini, ongi mõeldud Sillamäe paljulapseliste peredele. Projekt ühendab endas teooriat ja praktikat, pakub vanematele ja lastele nii ühisüritusi kui ka omaette tegutsemise võimalusi. Igal laupäeval käiakse basseinis, kord kuus jõusaalis. Loengud toimuvad nii perekeskuses kui ka ravikeskuses Almeda, kohvikus Krung ja laste loomingu majas "Tareke". Plaanis on lõbusad perespordiüritused, saunakülastused, sõit Toilasse - muusikateraapia looduses bard Valeri Tšigasoviga, Pirita Taastusravikeskuse ja Tervishoiumuuseumi külastus Tallinnas.

Heitunud perede innustamine polnud alguses sugugi kerge. Takistuseks olid perede traditsioonid, kuid kõige rohkem nende passiivsus. Järjekindlus ja eneseväärikuse toetamine aitasid ületada

laiskust ja hirmu, mida võis alguses kohata. Põhjenduseks toodi näiteks : "ei leia basseini jaoks sobivaid rõivaid; pole riideid, et välja minna"; "olen liiga paks"; "ma pole juba kümme aastat kuskil käinud" jms. 20-st projektis osalenud perest ainult kolm oli varem käinud terve perega linna üritustel. Nii et kui võtta arvesse kevadist masendust, vitamiinipuudust, nõrkust, aga mitmes peres ka leivateenimisest sugenevat kroonilist väsimust, võis projekti tulemusega täiesti rahule jääda. Üritustel tehtud videosalvestused, fotod ja märkmed annavad põhjust rõõmustamiseks. Mitmed pered, kokku mitukümmend inimest ület asid iseennast. Seda projekti toetasid sotsiaalministeerium, Ida-Viru Maavalitsuse terviseedendamise spetsialist Marget Grauberg ja maakonna haigekassa.

Elu vikerkaar

Mingis mõttes on meie elu mitmevärviline nagu vikerkaar. "Kui tore, et me tulime kõik täna siia koos", laulsid probleemsete riskiperede vanemad ja lapsed, kes osalesid projektis "Septembrikuu vikerkaar", mida toetas Lastekaitse Liit programmi "Laps perekonnas" raames (programmi juht - Marina Melnikova). Projekti käigus läbis rehabilitatsiooni ja psühholoogilise korrigeerimise kursuse 24 inimest. Käesoleval aastal saavad selles programmis osaleda nii noored pered kui ka üksikemad. Iga tegevuspäev sisaldab endas loenguid ja praktilist tegevust. Koos lastega otsivad ja leiavad vanemad lahendusi oma keerukatele probleemidele. Projekti finantseerib Hasartmängumaksu Fond

Tõine suvi - projekt "Minu kodu"

Seitse aastat töötas perekeskuse ettevõtte keelelaager "Sipsik". Otsustasime laagri profiili muuta, sest viimastel aastatel on seesuguseid spetsialiseeritud laagreid palju juurde sündinud. Tekkis vajadus õpetada noortele toimetuleku- ja tööoskusi. Sellel eesmärgil on organiseeritud juba kaks laagrit: suvelaagris tegeldi ranna, staadioni, ja pargi puhastamisega; talvelaagris sai tutvuda mitme erialaga. Sellel suvel võtab töölaager vastu kahes vahetuses kokku 60 last. Töölaagris toimub laste kasvatamine ja ettevalmistus iseseisvaks eluks töö kaudu. Juba märtsikuus kiirustasid vanemad taotlusi vormistama, et kindlustada oma lastele sisukas puhkus ja võimalus teha tööd. Laagri moto on "Meie töö on osa Eesti tööst". Projekti finantseerib haridusministeerium ja Lastekaitse Liit.

Muu tegevus

Perekeskuse ruumides toimub pidevalt aktiivne tegevus. Siin saab õppida keeli: saksa ühingus õpetatakse saksa keelt, integratsioonikeskuses - eesti ja inglise keelt, ning viiakse läbi selliseid üritusi nagu seminarid, ümarlause koosistumised jt. Töötajad ja teised huvilised õpivad Tallinna spetsialistide juhendamisel turundust ja ärijuhtimist.

Pere ei suuda üksi oma muredega toime tulla, seetõttu on perekeskuste peaülesandeks pakkuda psühholoogilist abi. Meil on selleks spetsialist olemas - psühholoog Anna Taranova, kes juba kolm aastat nõustab vanemaid ja lapsi usaldustelefoni kaudu ning perekeskuse psühholoogiakoolis. Jagame abivajajatele ka riideid, sellega tegeleb juba kümme aastat Galina Sõromjatnikova.

Meil toimuvad perepeod, infopäevad õppeaasta ja suve alguses. Linnas on populaarne 1. juunil lastekaitsepäeva tähistamine, 8. märtsil Miss Sillamäe valimine, teadmiste päev 1. septembril ja jõuluõhtu detsembris. Kaks korda kuus viivad Perekeskuse aktivistid läbi pereteemalisi vestlusaateid kohalikus raadios ning kord kuus on poeletunnine infosaade Raadio 4 programmis.

Oleme korraldanud väljasõite kõikidesse maakondadesse ja Eesti muuseumidesse. Ekskursioone on korraldatud 11 korral, lisaks väljasõidud, mille algatajaks olid lapsed ja vanemad ise. Juba teist

aastat korraldame juuni alguses Saku Gümnaasiumi õpilastele ekskursiooni St Peterburisse, Tsarskoje Selosse ja Peterhoffi.

Oma tegevusega ei püüa me sugugi konkureerida professionaalsete huvitegevuse juhtidega ega linna hoolekandeametiga, ja me püüame probleeme lahendada üksteist täiendades, sest meil on ühine eesmärk.

Muredest saab omal jõul jagu

Kõigist projektidest pole vajadust siinkohal rääkida. Igal linnal on omad probleemid. Tähtis on, et need leiaksid lahenduse, nii et võidaks iga perekond ja laps. Palju on asju, mis panevad meid tundma kibedust, oma täielikku jõuetust - lastetoetus on niivõrd väike, et seda ei jätku isegi koolitoiduks; tasuta koolitoitu saavate laste arv ei kasva, vaid kahaneb. Tasuta puhkelaagri - ja sanatooriumituusikud on unustatud luksus. Tasuline haridus hiilib sisse mitte ainult kõrgkoolidesse, vaid ka üldhariduskoolidesse. Õpilase koolikott on lubamatult raske. Kuna nii huviringide, seksioonide kui ka spordi- ja muusikakoolide eest peab maksma, siis suureneb tegevuseta laste protsent pidevalt. Riided ja jalanõud on meeletult kallid ja kuluvad kiiresti, lagunedes n.ö käigu pealt...

Mõnikord on väga kasulik istuda peegli ees ja analüüsida: kui kaugel oled endale püstitatud eesmärkide realiseerimisest, mida oled saanud ära teha, millised probleemid veel ootavad lahendamist. "Ei tasu peeglit laita, kui näolapp kõver" - need sõnad Krõlovi valmis rahulolematust ahvipärdikust meenutavad mõningaid peresid ja organisatsioone, kes kurdavad oma viletsa elu üle ja otsivad ümberringi süüdlasi, tahtmata vastutust enda peale võtta. Elada tuleb aga täna ja võimalikult õnnelikult. Peaasi, et jätkuks tahtmist iseennast aidata. Seepärast on meie arvates tulevik algatusvõimeliste vanemate ja laste käes, inimeste käes, kes suudavad oma elus ise midagi muuta.

Riik ja seadus

KORREKTSETE TERMINITE KASUTAMINE ON MÖÖDAPÄÄSMATU

Kai Kukk

Haridusministeerium

Jaan Kõrgesaar

Tartu Ülikool

Haridusministeeriumis on moodustatud töögrupp õigusaktides muudatusettepanekute tegemiseks termini "hälvik" asendamiseks oskussõnaga "erivajadusega õpilane /laps". Ühtlasi töötatakse haridusministri määruse "Erivajadusega õpilaste tavakoolis: õppimise tingimused ja kord" eelnõuga. Töögrupis osalevad lisaks allkirjutanutele Heli Kaldoja sotsiaalministeeriumist, dotsent Ene Mägi Tallinna Pedagoogikaülikoolist, kes on ühtlasi kasvatusteaduskonna dekaan, Kosejõe Kooli direktor Vello Saliste, ühtlasi Eripedagoogide Liidu president, Tallinna 32.Keskooli õppealajuhataja Krista Sillar, Otepää Keskooli eripedagoog Krista Sunts, Vaimupuuetega Inimeste Tugiliidu Koolitus- ja Nõustamiskeskuse juhataja Kadri Taperson ning jurist Kaire Liiv haridusministeeriumist.

Milles asi? Kehtestati ju alles 1980. aastatel Eestis Maailma Tervishoiuorganisatsiooni puuete ja haiguste klassifikaatorid, 1986. a anti välja eripedagoogika oskussõnastik. Tõlkevastete ja ametlike terminitena tulid käibele "puue", "hälve", hiljem ka "vaegus". Probleem oli ja on pigem selles, et õigusaktid nii hariduses kui ka hoolekandes toetuvad jätkuvalt pigem meditsiiniterminoloogiale, samas kui arenenud riikides on inimõiguste-liikumise toel olnud

poliitilise korrektsuse surve tugevam haridus ele ja sotsiaalvaldkonnale, vähem meditsiinile ja näiteks kriminaalõigusele.

Niisiis leidsid survegrupid, eriti erivajadusega inimeste tugijorganisatsioonid USAs, Inglismaal, Skandinaavia maades alates 1970. aastatest, et senised terminid on märgistavad, st halvustavad. Üldteada on mis tahes märgistamise potentsiaalne mõju arengule, mida käsitletakse sildistamise tõttu vääralt. Umbes nii, et "nimeta õpilane debiilseks ja kõik saab selgeks, tema tulevik kaasa arvatud." Märgistades eiratakse asjaolu, et eeskätt on tegemist teistega võrdväärse inimesega, kellel võivad olla individuaalsed, teistest erinevad vajadused.

Eelistatud on sõna erivajadus

Sellest ajast alates on terves maailmas üha rohkem eelistatud üldterminina sõna erivajadus ("special need"), olgu see erivajadus siis arenguline (eriti sobiv koolieelses eas) või hariduslik, kui asi puudutab koolikohustuse täitmiseks võimaluste loomist. Eesti puhul on vähemalt kaks täiendavat põhjust minna üle uuele üldterminile. Esiteks on sõna "hälbeline" asjatundmatul tagasitõlkimisel liialt kergelt kasutatud sõnu "abnormal" või "subnormal", seda korrektse "exceptional" asemel. Teiseks on mõeldav tähistada "erivajadusega" ka andekaid, muukeelsest ja ebasoodsast arengukeskkonnast pärit õpilasi, kes jäikades õpioludes vajavad samuti lisatähelepanu ja kaitset.

Ülaltoodud põhimõtted kajastuvad ka Euroopa Liidu sotsiaalpoliitika Valges Raamatus ja Euroopa Liidu vastavates õigusaktides, näiteks Euroopa Liidu Nõukogu ja liikmesriikide haridusministrite 31. mai 1990. a resolutsioonis puuetega laste ja noorte tavaharidussüsteemidesse integreerimise kohta (490Y0703(02)).

Vabariigi Valitsuse poolt 1995. a. heaks kiidetud invapoliitika üldkontseptsioonis "Puuetega inimestele võrdsete võimaluste loomise standardreeglid" tunnustatakse eelnimetatud põhimõtteid. Mõiste "hälvik" asendamiseks on korduvalt teinud ettepanekuid puuetega inimeste organisatsioonide ja tugiliitude esindajad. Sama ettepaneku on teinud ka ministeeriumidevaheline puuetega inimeste ühiskonda integreerimise ja võrdsete võimaluste tagamise komisjon. Niisiis sobib haridusseaduse paranduseelnõu, milles termin "hälvik" asendatakse rahvusvaheliselt levinud ja korrektselt määratletud oskussõnaga "erivajadusega laps /õpilane/inimene". Tuleb taotleda selle termini kasutuse laiendamist ka muudes eluvaldkondades.

Võimetele vastav õpikeskkond

Nimetatud "sõnademängu" kõrval tuleb muidugi tegelda ka sellega, et erivajadusega õpilasi ei tõrjutaks kergekäeliselt elukohajärgsetest tavakoolidest. Neid õpilasi, kes kooli soosiva suhtumise, tugijorganisatsioonide ja lapsevanemate ühispingutustega tavakoolis hakkama saavad, on iga aastaga üha rohkem. Samas tuleb kehtestada reeglid, mille kohaselt peab tavakool igal juhul astuma samme, et tulla vastu lapsevanema soovidele, suhtlema kooli haldava omavalitsuse ja sponsoritega. Seda kõike enne, kui teatab, et "MEIE koolis KÜLL teie lapsele sobivaid tingimusi pole". Vastava määruse eelnõu püüabki sätestada lisareegleid, tagamaks igale haridusliku erivajadusega õpilasele õpikeskkond, kus ta saavutaks oma võimetele vastavaid maksimaalseid tulemusi.

Kogemus

PUUDEGA LAPS TAVAKOOLIS

Heli Kaldoja
lapsevanem

Elu on hakanud meid harjutama mõistega *puudega laps tavakoolis*. Mida see siiski tähendab igapäevases koolielus, kus aastakümneid on harjutud lähtuma kindlatest nn keskmise õpilase võimete alusel koostatud nõuetest ja reeglitest? Meie jaoks on veel harjumatu mõte, et arenenud maailmas näitab kooli taset kooli oskus integreerida puudega lapsi, mitte oskus valida füüsiliselt ja vaimselt parimaid. Puudega lapse käimine tavakoolis sõltub aga kahtlemata ka lapse puude laadist ja puude raskusest.

Minu 12aastane tütar on liikumispuudega ja olles tuttav vanematega kellel sama mure, tean paraku kõige rohkem just sellest, mis seotud tavakoolis õppiva liikumispuudega lapsega. Lisan siinkohal, et liikumispuue ei tähenda üldjuhul ainult seda, et laps lihtsalt istub ratastoolis: tihti kaasnevad liikumispuudega koordinatsiooni- ja käelise tegevuse häired, aeglasem tegutsemine ja mõtlemine ning muud probleemid.

Kool on parem kui koduõpe

Esimeseks sammuks on tavakooli pääsemine. See sõltub suurel määral vanemate ettevõtlikkusest, meelekindlusest, suutlikkusest kooliga läbirääkimisi pidada. Üsna tavaline on, et kool soovib lapse puhul, kes iseseisvalt liikumisega hakkama ei saa, kas koduõpet või sanatoorset kooli, sest tavakoolid on ratastooliga liikumiseks kohandamata. Kuid laps, kes saab kunagi täiskasvanuks, peab siiski oskama elada teiste inimeste hulgas, mitte eraldi ja üksi või üksnes saatusekaaslastest ümbritsetuna. Õnneks on näiteks Tallinna liikumispuudega lastel juba mitu aastat olnud võimalus kasutada koolis assistendi abi, kes aitab liikuda ühelt korrusest teisele, ühest klassist teise jne. Seega, kui abiline olemas, võib kõne alla tulla ka kohandamata kool. Kuid tingimus, ilma milleta ei saa, on kooli hea tahe õpilane vastu võtta.

Suhtumine algab õpetajast

Järgmine probleem on, et puudega laps pole justkui päris niisugune nagu teised. Siinkohal on tohtu mõju klassiõpetajal, kes aitab teistel lastel mõista, et mitte kõik pole ühesugused. Et ka need teistsugused tahavad koos teiste lastega tegutseda, tunda end hästi sõprade ja klassikaaslaste seas. See nõuab õpetajalt oskust olla ÕPETAJA. Tõrjutud terve või puudega laps tunneb end koolis halvasti. Puudega laps võrdsena teiste hulgas aitab ka teistes õpilastes kasvatada inimlikkust, mida tunniplaanis eraldi ette nähtud ei ole.

Vaja on nõustajaid

Järgmine probleem: pea jagab, kuid aeglasemalt. Kirjutamine on aeglasem või on kirjutamiseks vaja hoopis abivahendit (kirjutusmasinat, arvutit jne.). Mõni asi tundub lootusetult raske. Nüüd on abi ja nõu vaja ka õpetajal. Kui õpetaja tunnistab, et ta ei oska selle lapsega töötada, siis ei saa jääda lootma ainult õpetaja loominguisele lähenemisele, vaja on ka asjatundjate nõu. Nõustajaid peaks Eestis leidma, sest koolitustel on käidud mitmel pool ja koolitajad on käinud siin. Näib, et puudu on süsteemist, sellest, kuhu ja kelle poole õpetaja oma küsimustega võiks pöörduda: kust ja kes tuleks ja aitaks õpetajal jalgratast leiutamata ka teistmoodi lapsega hakkama saada. Kahtlemata on mitmel pool hakkama saadud, aluseks õpetaja tugev soov leida lahendusi ka teistest erineva õpilase jaoks. Ilmselt võiks paljude probleemide lahendamisel abiks olla individuaalne õppekava, mis annaks õpilasele võimaluse kasutada temale sobivaimat väljundit, kuid ka sellise õppekava koostamisel peaks toeks olema nõustajad.

Tavakoolis õppivatest liikumispuudega lastest on nii häid kui halbu, nii kurbi kui optimistlikke näiteid. Kerge ei ole puudega lapsel, tema perel ega õpetajal. Siiski on rõõm tõdeda, et tavakoolis õppiv puudega laps ei ole ainult teistes maades esinev nähtus, vaid on mõistetav ja reaalselt eksisteeriv ka meil Eestis.

ISIKLIK ABISTAJA - LIIKUMISPUUDEGA INIMESE KÄED JA JALAD

Lembit Press

Noorteklubi Händikäpp juhtkond on leidnud nii mõnegi lahenduse puuetega inimeste probleemidele, korraldanud koolitusi, konverentse ja mitmesuguseid vaba aja üritusi. 1999. a. valmis Händikäpa algatusel ja Tartu Linnavalitsuse toetusel pilootprojekt "Isiklik abistaja liikumispuudega inimesele".

Isiklik abistaja

- Isiklik abistaja on palgaline töötaja, kes vastavalt lepingule abistab puudega inimest füüsiliselt igapäevastes tegevustes, millega klient puude tõttu iseseisvalt toime ei tule, lähtudes seejuures tööjuhustest ja iga konkreetse kliendi erivajadustest.
- Eelmisel aastal osutati Tartu linnas isikliku abistaja teenust 18 liikumispuudega inimesele keskmiselt 50 tundi kuus, 1999.aastal 10 inimesele 40 tundi kuus.
- Möödunud aastal kasutati isiklikku abistajat kõige enam koolitustel ja üritustel käimiseks. Teenuse kasutusala on väga lai, hõlmates abistamist nii lihtsalt liikumisel kui ka hügieenitoimingutel.

Puudega inimese iseseisev elu

Paljudele liikumispuudega inimestele on teenus olnud omamoodi isikliku elu päästjaks, aidates puudega inimesel ja tema omastel vabamalt oma elu korraldada. Teenus tagab ühiskonnaelus osalemise võimaluse ning aitab oma eesmärgi ja unistusi ellu viia.

33-aastane sügava puudega Margus Nukka elab teisel korrusel. Margus nendib, et "kuni polnud isiklikku abistajat, olin ma tihtipeale sunnitud loobuma paljudest "Händikäpa" üritustest." Hakates saama isikliku abistaja teenust, kandideeris Margus kohe "Händikäpa" juhatusse. Hetkel peab Margus abistaja optimaalseks päevanormiks nelja tundi päevas tegeliku kahe tunni asemel, aga kui ta tahaks ka tööl käia, siis oleks kindlasti vaja vähemalt 12 tundi. "Peale selle vajan ma oma puude parandamiseks igapäevast abi võimlemisel", ütleb Margus.

"Ma olin möödunud aastatel tubane, praegu aga käin nädalas vähemalt kaks korda väljas. Isiklik abistaja annab mulle võimaluse tunda ennast iseseisvana, ma ei sõltu enam nii palju oma vanematest kui varem. Nüüd saan ma minna sinna, kuhu ise tahan ja suhelda inimestega. Ka meie, füüsilise puudega inimesed, tahame elada aktiivselt ja käia teatris, kinos, kontsertidel nagu teisedki."

Herbert Masingu kooli üheksandas klassi õpilase, sügava liikumispuudega Ken Aasi elu ei ole seoses isikliku abistajaga palju muutunud, kuid see-eest on tema tööl käiva ema elu muutunud lihtsamaks. Ei ole kerge leida kompromissi töö ja poja kooli vahel. "Ei ole loomulik kui ütled tööl, et teate, nüüd ma pean oma poja koolist koju tooma või mõnele üritusele viima," seletab Merle Aas. Isikliku abistaja põhiülesandeks ongi Keni koolist koju toomine ja temaga üritustel käimine.

Annelinnas kolmandal korrusel elav 46-aastase sügava liikumispuudega Harri Kusma: "Isiklik abistaja on vajalik kodust välja pääsemiseks ja selleks, et päeva võimalikult palju oma tahtmise järgi korraldada". Harri 67 aastane ema ei suuda 75 kg raskust meest liigutada. Ja mis peamine - pole õige, et vanainimene peab nii pingutama ja oma tervist rikkuma.

Harri Kusma on olnud voodis 25 aastat. Kõik need aastad on tema eest hoolitsenud ema. Harri teab, milline oli olukord Nõukogude Liidu ajal: "Siis polnud ei abistajat ega hooldajat, kõik ukсед olid kinni ja elu seisis". Kuna ema pidi ka tööl käima, siis oli Harri elu raske: "Oli valida, kas terve päeva lamada või istuda, sest vahepeal ema töölt koju tulla ei saanud. Ise ma ennast keerata ei suuda ja võin saada lamatised. Kui oli hädasti kuskile vaja minna, siis pidi paluma sõpru, tuttavaid ja naabreid appi, kuid palumine on alati keeruline, sa võid sõbrad kaotada. Igaühel on oma elu ja aeg, oma mured ja tegemised, hakka nüüd siis paluma. Keegi ei saa sind pidevalt aidata. Ema on terve selle aja pidanud elama minu järgi, kuid ka temal on ju õigus oma elule. Ta ei pea olema kogu oma elu hooldaja. Peale selle võib ka emal tervisega probleeme tekkida. Isiklik abistaja on äärmiselt vajalik ja minimaalne linnavalitsuse kohustus, sest ilma isikliku abistajata on kõik teed kinni ja mul tulebki voodis istudes oma elu mööda saata. Kuna isiklik abistaja on palgaline töötaja, siis ei teki probleeme, ei pea kellelegi oma palvetega peale käima, ma saan vabalt oma elu võimalikult oma tahtmise järgi korraldada. Esimene kokkupuude isikliku abistajaga oli Karaskil soomlaste korraldatud koolitusel, kui üks soomlane abistas mind kuue päeva jooksul. Võisin veenduda, et on võimalik iseseisvalt elada ja hakkama saada. Koos isikliku abistajaga avanesid ukсед, tekkis reaalne võimalus elust osa võtta, tekkisid võimalused, õigused ja ka kohustused. Oli, millele mõelda. Kõik inimesed tahavad elust ka midagi saada, mitte lihtsalt lamades seda mööda saata." Harri arvab, et on hea, kui suudetakse tagada minimaalne tundide arv, kuid on selge, et suvel väljas käimiseks kuluks ära palju rohkem tunde.

Tööle isikliku abistajana

Töövestlusel uuritakse, kuidas sa kujutad ette käitumist erinevates olukordades ning kuidas suhtud üldisemalt sellisesse töösse ja kliendi korraldustesse. Isikliku abistaja valib puudega inimene ise vastavalt oma vajadustele ja iseloomule.

Kuigi tööandja ja töövõtja vahelises lepingus on ära märgitud töö üldine sisu, on see siiski üsna vaheldusrikas, sõltudes kliendi eluviisist. Nendele, kes eelistavad rutiini, on see töö ehk natuke sobimatu. Isikliku abistaja töö ei ole keeruline, kuid on asju, mis tuleb ära õppida, näiteks tänaval ratastooliga ümberkäimine või siis kas või teise inimese hammaste pesemine. Töötades isikliku abistajana, olen õppinud paljusid asju oma vigadest ja olen seetõttu ka vastutav paljude "ratastooliprahmakate" või siis kas või kõõgiukse värvkatte rikkumise eest. Lia Laaneoja, kes töötab Harri Kusma isikliku abistajana, arvas alguses, et töö talle ei sobi, sest tal pole sellealast kogemust, kuid praegu on ta juba enesekindlam. Lia seletab, et töö on huvitav, kuna tihtipeale käiakse koolitustel, infopäevadel ja konverentsidel. Omalt poolt võin kinnitada, et töö võib olla silmaringi laiendamise mõttes väga kasulik, kui satud aktiivse kliendi otsa. Kuna isiklik abistaja töötab puudega inimese kodus ja lähtub oma töös puudega inimese konkreetsetest juhtnõõridest, on väga oluline ühise keele leidmine ja töötaja tähelepanelikkus kliendi suhtes. Üldjuhul ei ole töösuhte ametlik ja kuiv. Kasulikuks omaduseks on isikliku abistaja ameti puhul ka mõningane jõud, sest võib juhtuda, et sügava puudega tööandjat on vaja osaliselt omal jõul transportida, seal hulgas ka treppidest üles ja alla. Minu lühikese töökogemuse tipp on ratastooliga kolmandale korrusele jõudmine. Samal põhjusel on isikliku abistaja ametisse eriti oodatud mehed. Inimesed, kes on huvitatud isikliku abistaja teenuse saamisest või sooviksid ise töötada isikliku abistajana, peaksid pöörduma Tartus noorteklubi Händikäpp või Tallinnas Eesti Iseseisva Elu Keskuse poole.

Teenuse käekäik

Väheste töötundidega peab osavalt ümber käima, sest paratamatult ei kata need kõiki vajadusi. Muidugi on võimalik puudega inimese ja abistaja omavaheline kokkulepe, kuid töötasu jääb sellisel juhul täies ulatuses kliendi kanda. Optimismi suurendab aga tõsiasi, et isikliku abistaja

teenus on kahe aastaga palju arenenud nii sisulist kui ka vormiliselt. Kui areng jätkub sama tormiliselt, siis ei lähe enam kaua, et jõuda järele Põhjamaadele, kus isikliku abistaja töötundide arv ulatub vastavalt vajadustele kuni 24 tunnini ööpäevas, mis tagab puudega inimesele teistega võrdsed võimalused ühiskonnaelus osalemiseks.

Artikli koostaja töötab isikliku abistajana

Sündmus

VIIES ERIPEDAGOOGIKA MAAILMAKONGRESS INGLISMAAL (ISEC 2000 "Including the Excluded")

Kai Kukk

*Haridusministeeriumi
kutsehariduse osakonna peaekspert*

Iga viie aasta tagant kogunevad eripedagoogid kogu maailmast Inglismaale kongressile. Sel aastal toimus kongress Manchesteri ülikoolis ja kongressi deviisiks oli "Tõrjutute kaasamine". Kongress kujunes suurejooneliseks nii osavõtjate arvult (üle 1000 inimese), osavõtivate maade (96) kui ka hariduspoliitiliste ideede mõttes.

Haridus kõigile

Kongressi idee sai alguse 90-ndatel, kui koos ÜRO organisatsioonide ja rahvusvaheliste liikumistega püstitati eesmärk "Haridus kõigile". Nii UNESCO Salamanca kokkulepe kui ÜRO laste õiguste konventsioon on paljudes maades soodustanud hariduse arengut ja aidanud kaasa barjääride kaotamisele hariduses. Kongressil tehti kokkuvõtteid sellest, mida on õppida eri maade kogemustest.

Kongressi avas Tema Kõrgus Printsess Ann, kes peatus hariduse ja kaasava hariduse eesmärkidel. Ta ütles, et sajandivanuses raamatus defineeritakse haridust järgmiselt: *haridus on ettevalmistus eluks ja praeguse põlvkonna kohustus on koolitada järgmist põlvkonda elama/ eluks nii, et see saavutaks oma võimete maksimaalse taseme ja toimetuleku.*

Olles mitme puuetega inimeste organisatsiooni auliige, on printsess kursis nende probleemidega ja veendunud integreeritud haridusruumi eelistes. Ta toetas kongressi motot **Tõrjutute kaasamine** ja rõhutas, et erivajadustega inimesed- nii lapsed kui ka täiskasvanud - peaksid saama kaasa rääkida iga neisse puutuva otsuse tegemisel. See aga eeldab täielikku juurdepääsu informatsioonile, mis loob eelduse elus oma valiku tegemiseks.

Mõtlemapanevad küsimused

Igal päeval käsitlesid eripedagoogika võtmeisikud plenaaristungil ühte kindlat teemat. Üheks esinejaks oli Manchesteri ülikooli eripedagoogika professor Mike Oliver, kes palus kokkutulnuil mõelda kaasamise kontseptsiooniga tekkivatele küsimustele. Kas me oleme nagu kummipardid, kes hüplevad üles ja alla, mõistmata, et sellest pole kasu? Või me oleme laineharjal surfajad, kes saavutavad ajaloo tõusulaines parema koha?

Ta ergutas inimesi vaidlema küsimuste üle, millele ei olnud lihtne vastust leida. Toon ära mõned neist:

- Kuidas on võimalik arenenud riikide saavutusi kaasava hariduse alal kasutada nende riikide hariduses, kus kultuuriline eripära ja vaesus tõkestab hariduse arengut kaasava hariduse suunas?
- Kuidas võidelda bürokraatia vastu hariduses, mis tõrjub väheste erivajadustega lapsi, kes võiksid ja tahaksid õppida tavakoolis. Kuidas võidelda selle eest, et iga laps saaks oma võimetele vastava hariduse?
- Mis on koolitaja roll? Kuidas haridus aitab meil kohaneda 21. sajandi nõudmistega?
- Kas poliitikud ja otsustajad mõistavad probleemi tõsidust?

Neile probleemidele otsiti vastust paljudes ettekannetes ja leiti, et puuetega laste kaasamine tavakooli on realistlik kontseptsioon, mille eesmärgiks on üles ehitada igasugusest märgistamisest vaba ühiskond.

Kongress võttis vastu **kaasava hariduse Manchesteri deklaratsiooni**, mis lõpeb sõnadega: "Meie koondame oma jõud selleks, et kõik valitsused sõlmiksid avaliku kokkuleppe, tagamaks eranditult kõigile lastele võimaluse õppida kodukoha koolis".

UNESCO Salamanca 1996 mõju

Mitu esinejat analüüsis eelmiste maailmakongresside otsuste ja kokkulepete elluviimist, see oli kongressil üheks populaarsemaks teemaks. UNESCO Salamanca (1996) kokkulepet käsitleti mitme maa ühisettekandes "Salamanca kuus aastat hiljem", milles selgitati, kuidas Salamanca maailmakonverentsi otsused on mõjutanud eri maade hariduspoliitikat. Tõdeti, et hariduspoliitika areng on olnud valdavalt positiivne ja aidanud kaasa barjääride kaotamisele hariduses ning kaasava hariduskontseptsiooni levimisele. UNESCO initsiatiivil on toetatud projektide ja seminaride rahastamise kaudu järgmisi teemasid:

- rahvuslike tugisüsteemide arendamine, sh õpetajate koolitus kaasava hariduse osas;
- kaasav haridus (kool kõigile) ja kohaliku omavalitsuse toetusprogrammid;
- erivajadustega õpilaste probleemide käsitlemine kõigis haridusalastes väljaannetes;
- haridussüsteemi täiendamine kaasava hariduse, *haridus kõigile* põhimõtete alusel.

Ettekandes toodi esile eri maade hariduselu arengu sarnasused ja erinevused liikumisel, kaasava hariduse poole. Pikemalt käsitleti tegevusi, mis on vajalikud puuetega inimeste osatähtsuse suurendamiseks haridusotsustuste tegemisel, informatsiooni levitamisel, koostöövõrgustiku ja inimressursi arendamisel.

Kongressil oli rohkesti ettekandeid eri maade koostööprojektidest, mille rahastajaks on UNESCO ja millega oleks veel võimalik liituda. Kõikide projektide ühine nimetaja oli **kaasav haridus/kool kõigile**.

Huvitavad ettekanded

Huvitava ettekande tegi Nithi Muthukrishna (Lõuna-Aafrika) teemal "Süsteemi muutmine: kaasava hariduskontseptsiooni jätkusuutlikkus." Ettekandja käsitles hariduspoliitika muutusi ajaloolises kontekstis ja raskusi, mis esinevad muutuste kavandamisel ning läbiviimisel. Ta peatus põhjalikult seaduste ja hariduspoliitiliste dokumentide muutmise vajalikkusel, paradigmade ja kontseptsioonide paratamatu muutumise seostel. Ta rõhutas valitsuste vastutust inimõiguste ja sotsiaalsete õiguste garanteerimisel kõigile oma riigi kodanikele, tutvustas muudatusi, mis on aset leidnud Lõuna-Aafrika Kooliseaduses, kus deklareeritakse kõigi laste ja noorte õigust õppida ja haridust omandada; saada vajadusel toetavat õpetust ning pääseda ligi kõigile haridustasanditele.

Üheks ettekandjaks oli nn Eripedagoogika Tribunali esindaja Peter Pumfrey, kes oma ettekandes **“Pinged ja otsustused”** peatus hariduse definitsioonil ja kaasava hariduse eesmärkidel. Pikemalt analüüsis ta otsuste tegemist mõjutavaid faktoreid, vajadust kuulata vanemate häält ja arvamusi. Ta tutvustas ka Suurbritannia Eripedagoogika Assotsiatsiooni (NASEN) tegevust ja kaalukat osa koolides eripedagoogilise abi kvaliteedi tõstmisel ja hindamisel.

Samal ettekandjal oli veel teinegi ettekanne **“Erivajadustega üliõpilased kõrgkoolis”**, mis andis põhjaliku ülevaate erivajadustega üliõpilaste kõrghariduse omandamise võimalustest. Ta rõhutas, et akadeemiline kõrgharidus on väga kallis. Erivajadusega üliõpilased saavad, kui see on vajalik, kuni 20 tundi nädalas individuaal- või lisaõpet. Ta esitas põhjaliku ülevaate, kuidas on korraldatud õppetöö ja erivajaduste arvestamine kõrgkoolis, tutvustas õppetöö korraldust erivajadustega üliõpilastele (düsleksia, nägemispuue, kuulmispuue, ratastooli kasutajad jt). Ettekandja rõhutas, et hariduse statistiline analüüs näitab: erivajadustega õpilased ei erine teistest- väljalangevus ja ka kõik teised arvulised näitajad, mille alusel haridussüsteemi hinnatakse, on ligikaudu samad mis teistelgi õpilastel. Ka töölerakendamise suhtes olid indikaatorid ligikaudu samad.

Infotehnoloogia avab uued võimalused

Üheks kongressi läbivaks ja atraktiivsemaks teemaks oli infotehnoloogia kasutamine erivajadustega õpilaste õppetöö korraldamisel, aga ka õpetamisel ja kaasava hariduse probleemide lahendamisel. Kohapeal tutvustati ajakirja **“Inclusive Technology the Special Needs People”**, mis pakkus kõigile suurt huvi. Kohapeal oli võimalik tutvuda ka tarkvaraga, saada konsultatsiooni infotehnoloogia võimalustest erivajadustega õpilastele toetava õpetuse korraldamisel. Tutvustati arvukalt programme lugemis – ja kirjutamisraskustega õpilastele iseseisvaks tööks osaoskuste arendamisel, sama palju oli ka kõrgkoolidele mõeldud õpiprogramme. Erilist tähelepanu pälvisid mitmesugused kõnesüntesaatorid nii pimedatele kui ka kurtidele. Ka kongressil oli rakendatud kõiki tehnoloogia võimalusi: kõik räägitu ilmus ekraanile kirjalikult, kasutati kõnesüntesaatoreid, võimendust, kohal olid viipekeele tõlgid. Tehnoloogia viimaseid uudiseid tutvustati infotehnoloogia auditooriumis, mis oli avatud hilisõhtuni, st kuni jätkus huvilisi.

Kaasava hariduse tõhusus ja probleemid

Üheks huvitavamaks esinejaks oli Richard Rose, kes peatus pikemalt erivajadusega õpilaste kaasamise probleemidel, eriti aga efektiivsel töötl klassis. Ta märkis, et enamiku maade seadused on keskendunud õpilaste eraldatuse vältimisele, vastutõtamisele nende suunamisele erikoolidesse, et seadused liiguvad kaasava haridussüsteemi suunas. Esineja rääkis, et sotsiaalpoliitilised ja moraalsed argumendid kaasava hariduse kasuks on veenvalt põhjendatud, kuid piisavat tähelepanu pole pööratud praktilisele tööle klassis.

Professor Rose rõhutas vajadust edasi liikuda vaidlustes kaasava hariduse üle ja keskenduda kõigi õpilaste, sh ka erivajadustega õpilaste vajadustele klassis. Mitmed uurimused tõestavad, et hariduslike erivajadustega õpilaste eraldamine teistest mõjub halvasti nii akadeemilistele tulemustele kui ka õpilaste sotsiaalsele kohanemisele. Küsitleti ka vanemaid kaasava hariduse tõhususe suhtes. Kõik intervjuueeritavad teatasid, et nende arvamus on positiivne – tõsteti esile paranenud suhtlemisoskusi, suuremat sotsiaalset suhtlusringi ja sõprussuhteid. Uuriti ka nende vanemate arvamust, kelle lastel ei olnud hariduslikke erivajadusi. Ka siin saadi positiivseid vastuseid: lapsed tundsid ennast erivajadusega lastega suheldes hästi, nad suhtusid neisse positiivselt, leidsid nende hulgast uusi sõpru, nende õpitulemused ei vähenenud kaasamise tagajärjel ja nende tolerantsus ning empaatiavõime suurenesid märgatavalt. Mõlemad grupid hindasid kaasamist oma lapse huvide seisukohalt. Samas väideti ka seda, et kaasamine ei sobi kõigile õpilastele seetõttu, et meie kogemused tööks klassis ei ole piisavad.

Ilukõnede aeg on möödas

Professor Ainscow on teinud koolis nn kaasava kliima kujundamiseks hulgaliselt ettepanekuid, mida tuleks jälgida kooli juhtkonnal, kes tahab tegutseda efektiivselt. Paljud kaasava hariduse pooldajad rõhutavad vajadust teha rohkem tööd kaasava hariduse rakendamisel just klassis, jälgides, mis seal toimib ja kuidas seda teostada hetkesituatsioonis. Ideoloogiate ja ilukõnede aeg on möödas, vaja on teha tööd, mis tutvustaks õpetajatele neid vahendeid ja meetodeid, mis annaksid kõigile puuetega õpilastele võimaluse rakendada oma potentsiaali tavaklassis.

Hoolekanne

AVAHOOLDUSEST TALLINNAS

Kersti Põldemaa

*Avahoolduse Arenduskeskuse
direktor*

Eesti on väike riik ning seepärast on iga kodanik eriti väärtuslik. Riik peaks kaasa aitama, et võimalikult palju inimesi püsiks aktiivsete, tervete, töökate ja iseseisvalt toimetulevatena. Sotsiaalsektori roll on selleks vajalike tingimuste ja sobiliku keskkonna loomine.

AVAHOOLDUS on abivajajast lähtuv ja koostööl põhinev süsteem, mis tagab abivajajale võimaluse elada võimalikult kaua ja turvaliselt oma kodus.

1. jaanuarist 2001 tegutseb Tallinnas uus asutus: **Avahoolduse Arenduskeskus**. See on Tallinna Linnavolikogu loodud hoolekandeesutus, mille tegevuse põhieesmärgiks on eakatele ja puuetega inimestele osutatavate avahooldusteenuste korraldamine ja arendamine. Avahoolduse Arenduskeskusest peab saama Tallinna avahoolduse ideede suunanäitaja ja mõjutaja.

Arenduskeskuse **missioon** on avahoolduse arendamise kaudu luua eeldusi ja tingimusi inimeste elukvaliteedi tõusuks.

Arenduskeskuse **eesmärk** on sellise tegevuse kujundamine Tallinnas, mis aitab säilitada eakatel ja puuetega inimestel elu tavakeskkonnas nii kaua kui võimalik sotsiaalteenuste arendamise kaudu.

Arenduskeskuse **ülesanne** on arendustegevuse abil suurendada avahooldusteenuste hulka ja parandada nende kvaliteeti.

Niisiis tähendab avahooldus vastavalt Sotsiaalhoolekande seadusele sotsiaalteenuseid. Neid sotsiaalteenuseid viiakse kliendile koju või tuuakse klient kodust teenuste juurde.

Varem olid kasutusel mõisted kinnine hoolekanne ja lahtine hoolekanne. Kinnine hoolekanne tähendas hooldamist hoolekandeesutuses ja lahtine hoolekanne teenuseid kodus või kliendi viimist teenuste juurde. Nüüd kasutame nende asemel mõisteid institutsionaalne **hooldus ja avahooldus**.

Eestis on seni üleliia tähtsustatud institutsionaalseid sotsiaalteenuseid, nende osa teenuste struktuuris on liiga suur. Sama võib öelda ka Tallinna kohta.

Avahooldusteenused on koduhooldus, toetatud elamine ehk sotsiaaleluruumid, teenused päevakeskuses, erinevate lepingupartnerite kaudu osutatavad teenused.

Tallinna 2001.- 2005. aastate arengukavas rõhutatakse, et Tallinna Linnavalitsus eelisarendab avahooldusteenuseid, seal hulgas koduhooldust ja kodust õendusabi.

Koduteenuseid osutatakse Tallinnas kõrvalabi vajavatele Tallinnas alaliselt elavatele isikutele, kellel üldjuhul puuduvad sugulased ja lähedased. Koduhoolduses on aastaks 2005 püstitatud eesmärgiks järk - järguline üleminek koduhooldusteenuste korraldamisele Sotsiaal- ja Tervishoiuameti kaudu peamiselt linna poolt ostetavate teenustena.

30. jaanuari 2001 seisuga elab Tallinnas üle 65 aastaseid üksikuid inimesi kokku 16 932, mis moodustab 5 % Tallinna elanikkonnast.

Kõige enam elab üksikuid eakaid Lasnamäel (3642) ja kõige vähem Pirital (222).

Eesti Vabariigi Perekonnaseadus paneb täisealiseks saanud lastele kohustuse üleval pidada nende abi vajavaid töövõimetuid vanemaid. Kui aga perekond ei suuda täita ülalpidamise kohustust, tuleb omavalitsusel hoolitseda oma piirkonna abivajajate eest.

Tallinnas pakuti aastal 2000 koduhooldusteenuseid kokku 1317 inimesele. Kõige enam oli koduhoolduse kliente Lasnamäel (503) ja kõige vähem Pirital (20). Kõigist Lasnamäel elavatest eakatest (65 aastased ja vanemad) kasutas koduhooldust 4 % ja Pirital elavatest eakatest 1,28 %.

Tallinna eakate kõige suuremaks probleemiks on majanduslikud raskused, millega seoses on nende jaoks tihti kättesaamatud mõningad tasulised teenused, nagu saun, juuksur jne.

Teise suurema probleemide rühmana võiks nimetada üksinduse ja turvatunde puudumisega seotud probleeme Tallinna eakatel. Siia võib lisada selliste teenuste puudumise, mis aitaksid vähendada vajakajäämisi turvatundes, nagu näiteks süsteem hädaabi väljakutsumiseks.

Kolmanda suurema probleemide rühmana tuleb märkida eakate terviseprobleeme, eriti liikumisraskustega eakate raskendatud ligipääsu ravi- ja ametiasutustele ning koduse põetusteenuse nappust.

Tallinna päevakeskustes korraldatakse hetkel enamasti eakate huvitegevust, osaliselt ka teavitamist ja rehabilitatsiooni. Tallinna arengukava järgi on plaanis pakkuda päevakeskustes teenuseid ka dementsetele ja liikumispuuetega eakatele. Päevakeskustes on vaja laiendada päevase hooldamise, rehabilitatsiooni ja sotsiaalnõustamise teenuseid. Eelmisel aastal teenindati päevakeskustes kokku 14147 klienti. Kõige enam kliente teenindati Lasnamäe Kivila Päevakeskuses. Eri linnaosade päevakeskused pakuvad erisuguseid teenuseid, puudub ühtne süsteem ja kokkulepe isegi baasteenuste pakkumisel.

Sotsiaaleluruumid ehk toetatud elamine tähendab professionaalse eluasemeteenuse pakkumist. Lisaks eluasemele osutatakse ka muid spetsiifilisi hoolekandeteenuseid. Sotsiaaleluruumide elanikke abistavad sotsiaaltöötajad ja hooldajad. Sotsiaaleluruumide oli Tallinnas 2000. a. kokku 841 (12 majas) ning neis elab 867 inimest. Sotsiaalmajade ja –korterite elanike enamuse moodustavad pensioniealised üksikud inimesed.

Tallinna arengukavas on plaanis sotsiaalmajade haldamine üle anda elamumajandusstruktuuridele samuti on plaanis elanikele vajalike teenuste standardiseerimine.

2005. aastaks on plaanis luua kokku 1000 sotsiaaleluruumi, neist 400 nn. pansionaadi tüüpi eluruumi ulatuslikumat abi vajavatele vanuritele.

Lepingupartnerite kaudu osutatavad teenused tähendavad linna poolt teenuste ostmist, mispuhul teenuse pakkujaga sõlmitakse leping, milles sätestatakse teenuse sisu, osutamise aeg, maksumus, aruandluse ja tasumise viisid.

Tallinnas pakuti 2000. aastal järgmisi teenuseid:

- päevahoiuteenust Iru Hooldekodus ja Haabersti ning Põhja- Tallinna Päevakeskuses;
- intervallhooldust Iru Hooldekodus (lühiajaline ajutine ööpäevane hooldus)
- sooja toidu kojuviimine. Seda teenust pakub Tallinna Linnamisjon, Mustamäe ja Kesklinna Päevakeskus;
- kodust öendusabi osteti Tallinna Pelgulinna Haigla ja OÜ Avahoole käest;
- saunapileti doteerimine võimaldas pensionäridel tavahinnast kolm korda odavamalt saunas käia;
- juriidilist nõustamist osteti Tallinna Pensionäride Ühenduselt, Eesti Pensionäride Liidult ja Sotsiaalabi Kristlikult Sihtasutuselt. Ka Haabersti ja Põhja-Tallinna Päevakeskuses pakuti juriidilist nõustamist;
- eakaid nõustati loengute ja arutelude vormis NTK-s Kodulinn. Sellist teenust pakuvad ka linnaosade päevakeskused.

Inimene

MEELISELT ON PALJU ÕPPIDA

Ants Tammar

Rapla Maavalitsuse

sotsiaal- ja tervishoiuosakonna juhataja

Helsingi sadama terminaalil kohtasin ootamatult Raplamaal Kaius elava noore mehega, kes joonistas jalaga põrandale tähti ja sõnu. Reisil kaasas olnud isa ja õde taipasid lennult, mida neile öelda taheti. Selgus, et see helge ja mõnusa olemisega mees tuli Finlandialast kunstinaütuse avamiselt, kus oli välja pandud ka kaks tema maali. Sellel kohtumisel sain noorest kunstnikust palju huvitavat teada ning sedagi, et temast tehakse film. Möödunud suvel oligi ETV -s dokumentaalfilm "MELLA", kus filmi autor Marit Ummelas püüdis portreerida MEELIS LUKS`i, kes on tavalisest veidi erinev ning mitmel alal paljudest teistest edukam.

Saatuse tahtel ei saa ma rääkida, kõndida ja häiritud on käte töö. See kõik ei takista mind elamast nagu seda teevad tavalised inimesed. Olen lõpetanud üheksa klassi ja iseseisvalt õppinud ära arvuti kasutamise. Valdan inglise keelt. Minu töövahendiks on jalad. Maalin, pintsel varba vahel, klõbistan varvastega arvutit. Maalin pilte, mis rändavad ülemaailmsele suu ja jalaga maalijate assotsiatsiooni käsutusse. Olen selle liige alates 1993.aastast ja Eestis ainuke selle assotsiatsiooni stipendiaat. Maalimise kõrval võtab põhilise aja minu "sõber" arvuti. Valdan mitut programmeerimiskeelt. Mul on oma kodulehekülg aadressil <http://home.delfi.ee/~meelis> e-post: mella@lux.ee Hoian elus Vanalinna jututuba, kus mul on väga palju sõpru.

Tunnustada tuleb Marit Ummelase ettevõtlikkust ja siirast püüdu Meelist oma filmiga toetada ja kaasmaalastele teadvustada, et Kaius elab rikka siseilmaga, suure tahtejõuga, mitmekülgete huvidega, edasipürgiv ja optimistliku ellusuhtumisega noor mees, keda teatakse väljaspool Eestit paremini kui Maarjamaal.

Film oli õigel kohal, aga tehtud rohkem teiste pilgu läbi ja elust üldse. Kõigile film meeldis, kuigi mainiti, et see oli kurb. Paljud filmi näinud inimesed mõtlevad nüüd hoopis teisiti ja suhtuvad minusse veidi teistmoodi. Kui ma kunstilaagris vabas õhus maalisin, siis kohalikud poisikesed ikka tundsid ära. Tähtis pole, milline sa oled, vaid see, mis sul on "katuse" all. Pole tähtis, et ma ei saa rääkida ja kõndida, vaid see, et ma saan väljendada end teiste kanalite kaudu, olla kasulik oma arvutioskusega ja kunstiga. Kui ma olen haiglas teiste haigete hulgas, siis minu nägemine aitab neil edasi elada, kuigi mulle on see veidi kurnav.

Loodus hoolitseb selle eest, et jätkuks abivajajaid. Mitte väga palju aastaid tagasi ütlesid arstid paljudele vanematele: "Andke vigane laps ära – küll riik kasvatab!" Meelise ema ja isa on püüdnud pojale luua arenguks ja loominguliseks tegevuseks head tingimused ja andnud oma armastusest ja ajast maksimumi ning tunnevad Meelise õnnestumistest ja loomingulistest saavutustest suurt rõõmu. On ettevõtlikud, elurõõmsad ja külalislahked kostitajad poja kümnetele sõpradele.

Arvan, et iga vanema kohus on oma laps ise üles kasvatada, olgu laps milline tahes. Muidugi on minusugusega raske, kuid kõik me oleme inimesed. Ei kujuta ette elu ilma ema-isata, sest mu puue ei võimalda mul üksi elada. Muidugi on see suur õnn, et nad mul olemas on.

ETV puuetega inimeste elu käsitleva saate "Inimeselt inimesele" autor Linnu Mae rõhutab, et "mis tähtsus on inimeseks olemisel karkudel või südamerikkel või sellel, et inimene ei näe. Tähtis on vaid tema otsus elada julgelt, täisväärtuslikult. Haletsus madaldab ka kaasatundjat. Oma saadetes üritan rääkida inimestest, kes ei nõua ainult õigusi, vaid on võtnud endale ka kohustused ja vastutuse elus toimetuleku eest. Paljud neist on võtnud vastutuse ka teiste eest", arvas Linnu Mae. Meelis ongi üks neist, kes on võtnud enda peale sellise vastutuse ning suudab aidata teisigi.

Ajakirjandus räägib sellest kui imest, et ma varbaga maalin, aga see on ju normaalne!? Ma tajun, et minusuguseid ei võeta nagu teisi inimesi. Aga meid eristab ju teistest ainult see, et mõni ei saa kõndida, mõni ei räägi, kuid kõigil on võime mõelda. Mõelda täpselt samamoodi, kui mõtleb iga teine inimene. Inimene lihtsalt kohaneb oma võimalustega. Maaailmas on üle 500 kunstniku, kes jala või suuga kunsti teevad. Kas see on ime?

Minu põhimõtteks on näidata teistele, mida ma suudan teha vaatamata oma puudele. Näidata, et ma pole töövõimetu, nagu minusuguseid kuni viimase ajani nimetati. Ma olen ka teistele abiks: paljud on omandanud minu abiga arvuti kasutamise oskused. Jagan tudengitele oma arvutialaseid kogemusi, tegelen interneti lehekülgede valmistamisega. Hiljuti tehti tööpakkumine Rapla koguduse kodulehekülje kujundamiseks. Niisiis ma pole töövõimetu, kasutu ega eriline inimene.

Saadet "MELLA" vaadates meenus taanlanna Bente Miltoni dokumentaalfilm "Gaia lapsed" ning professor Marju Lauristini arvamus sellest filmist: "Tegelikult kõneles film sellest: nendel ei lasta olla inimesed – need, kes nad tegelikult on. Sest neid määratletakse eelkõige kui puuetega, mingis mõttes ebaloomulikke inimesi, kes ei tohiks kuuluda sinna, kus oleme meie."

Invaüritused – need ei paku mulle eriti midagi. Mulle ei meeldi halav õhkkond ning üldjuhul ei meeldi elu üle virisemine. Ei soosi inimesi, kes peavad end maailma nabaks ega arvesta teistega. Hoopis siis on tore tunne, kui saan ise teisi aidata. Unistan maalimisega järje peale saada ja pintsliga inimestele rõõmu valmistada. Elujärg sõltub sinust endast. Pead oskama elada.

Meelisel on põnev kodulehekülg, kus on galerii Meelise piltidest. Meelis tunneb end kunstnikuna, kuigi viimastel aastatel on arutud tema elus erilise tähtsuse omandanud. Mulle tundub, et pintsel ja värvid on Meelisele jalgadeks, mille abil ta teeb kütkestavaid avastusretki, ja Meelisel on palju

tänulikke reisikaaslasi. Ligemale kümne aasta jooksul on Meelisel olnud palju personaalnäitusi ja nii mõnigi pilt on hoidnud vaatajat enda kütkes.

Kunstiga hakkasin tegelema üsna varakult. 12-aastaselt sain endale trükimasina. Avastasin, et peale kirjade kirjutamise sobib trükimasin ka graafika tegemiseks. Tõsisemalt hakkasin maalima kümmekond aastat tagasi. Alguses vesivärvidega, kuid nüüd juba õlivärvidega. Väga meeldib vett maalida.

Esimene personaalnäitus oli mul 1991. aasta aprillis, samal kevadel olid minu tööd ka Vilniuses ja 1992. aastal jõudsid trükigraafikast koostatud mapid New Yorki ESTO' le. Näitused on olnud Tartu Ülikooli raamatukogus, Tallinnas endises laste loomingu majas ning paljudes maakondades, üksikud tööd aga paljudes riikides. Näitused on mulle väga vajalikud, sest tahan teadvustada teistele, et ka nii on võimalik maalida, üldse elada.

Arvuti on osa minu elust. Minusugusele inimesele on arvuti abivahend selleks, et välismaailmaga suhelda. Arvuti leevendab suhtlemisvaegust, aga arvutiga võin teha ka kunsti, kujundada kodulehekülgi, programmeerida ja olla igal moel kasulik.

Kui ma end üksikuna tunnen, suhtlen arvuti abil oma jututoas sõpradega. Sõpru on mul palju. Enamik ongi pärit jututoast. Paljud käivad mul külas ja helistavad ning pole vist ühtegi nädalavahetust, mil poleks külalisi. Ma kardan natuke tulevikku. Kõik ju vananeb siin ilmas ja vananemisele järgneb surm. Ma ei karda surma, kuid kardan üksijäämist. Mu puue ei võimalda mul üksi hakkama saada.

Loodus hoolitseb ka selle eest, et sünniks inimesed, kellel on kõrgendatud tarve kedagi aidata. Rõõm on kogeda, et heategevus on noorte seas muutumas iseenesest mõistetavaks. Kosutav on ajalehtedest lugeda või raadiost kuulda, et paljud noored lükkavad meelsasti erivajadusega inimese ratastooli ja tahavad aidata, et vabatahtlik sotsiaaltöö on noorte seas trendikas. Sellega seoses meenub algklasside jõulupidu Rapla Ühisgümnaasiumis, kus saalitäis lapsi jälgis heatahtlikult ja tunnustas tugeva aplausiga raske puudega laste esinemist. See sisendab lootust ja loob eelduse heategevuseks, mis annab sotsiaaltööle inimliku hinguse.

Meelis on endast nooremate inimeste abivalmidust palju tunda saanud ja küllap sellepärast ei tunne erilist huvi invaürituste vastu. Kõik, kes tulevad, on Meeliselt abi saanud. Paljud noored nendivad, et Meelisega suhtlemine on pannud mõtlema eluväärtuste üle, rikastanud nende maailma ning muutnud sallivamaks erivajadustega inimeste suhtes. Kõik see on märguandeks, et Meelisel ei tarvitse olla mures tuleviku pärast.

Heategevus on kiiduväärt asi, kuid seda kipub siiski väheseks jääma. Sponsoreeritakse ikka sportlasi ja muid tähtsaid tegelasi, vähem minusuguseid. Lihtsalt pole kasulik mind toetada, sest minusugusel on raske reklaami teha. Kuid häid inimesi on. Kunagi, kui ma alles maalima hakkasin, oli sellest Eesti Raadios juttu ja ka sellest, et mul pole maalimiseks vahendeid. Siis oli abistajaid küllaga. Tekkis ka rohkesti pakkumisi näituse korraldamiseks.

Hetkel on probleemiks modemid, et paraneks internetiühendus. Võib-olla saab keegi aidata uute modemite muretsemisel.

Meelise dokumentaalfilmile kirjutatud tekstid ja vastused minu küsimustele olid väga kõnekad. Meelise serveri leheküljelt www.lux.ee leidsin tema luuletuse.

Lootus olla hea
unistada millestki
siis kaotada pea
ära minna
kaugele, kus pole piire
kus on ainult õhk ja pilved
Olla ingel teiste seas
see on hea.

Arvasin, et Meelis võiks kirjutada raamatu enda elust.

Kunagi endast raamat kirjutada oleks mõeldav, aga mitte esmatähtis minu elus. Ja luulemuusa külastab mind üliharva. Minu väljundiks on maalimune ja arvuti.

Meelisele meeldib maalida loodust. Vesiroosidest on Meelisel mitu pilti. Praegu on Meelise juhendajaks Rapla Vesiroosigümnaasiumi kunstiõpetaja Aime Peever ning tema organiseerimisel on Vesiroosigümnaasiumis alates 5. märtsist avatud MEELIS LUKS`i maalide näitus.

Koolitus

TALLINNA PEDAGOOGIKAÜLIKOO ALUSTAB SOTSIAALTÖÖ KUTSEMAGISTRITE KOOLITAMIST

Taimi Tulva

TPÜ sotsiaaltöö professor

TPÜ-s alustatakse **väljaspool riigitellimust 2001/2002 sotsiaaltöö kutsemagistrite koolitamist**. Õppima võivad asuda sotsiaaltöö eriala lõpetanud (sh pädevuskoolituses) ning samuti sotsiaaltöötajad, kellel on mitmeerialane kõrgharidus. Oluline on, et tulevane õppur oleks **suure praktilise kogemusega ning tunneks huvi teadustöö vastu**.

Hoolekandes töötavatest sotsiaaltöö tegijaist on ca 40% kõrgharidusega, neist ligikaudu pooltel on erialane kõrgharidus. Seoses hoolekande reformimisega ning kasvavate sotsiaalprobleemide lahendamise vajatakse üha enam kompetentseid sotsiaaltöötajaid, kes oskavad oma tööd analüüsida ja planeerida ning orienteeruvad sotsiaaltöötöös.

Sotsiaaltöö kutsemagistri õppekava avamise ettepaneku on teinud Eesti Keskastme Tervishoiutöötajate Kutseliit, Tallinna Meditsiinkool, Eesti Sotsiaaltöö Ühendus SOCIUS ning seda on ka toetanud sotsiaalministeerium. Huvi uue õppekava vastu on ilmutanud ka sotsiaaltöö tegijad ise.

Kutsemagistriõppe nominaalseks õppeajaks on kaks aastat; sisseastumise erinõudeks on erialane tööstaaž. Magistriõppesse kandideerijat **intervjueeritakse** ning ta sooritab **kompetentsustesti**. Magistrantidel on võimalik spetsialiseeruda valdkonniti: **laste- ja noorsootöö, gerontoloogia ning sotsiaaltervishoid (a 20 ainepunkti)**.

Laste- ja noorsootöös käsitletakse lastekaitse õiguslikke aluseid, lastekaitset ja võrgustikutööd ning laste ja noorsootöö teoreetilisi-metoodilisi iseärasusi. Vaatluse alla võetakse ka koolisotsiaaltöö küsimused. Analüüsitakse psühhosotsiaalse mõtteviisi perspektiive Eestis, rõhutatakse terapeutilist kliendisuhet.

Gerontoloogias käsitletakse senioripoliitika kontseptuaalseid aluseid ja sellega seotud tegevusvaldkondi ning Eesti vananemispoliitika kujunemist. Magistrantidele vahendatakse kliinilise gerontoloogia ja taastusravi küsimusi ning tegevusteraapia võimalusi eakate toimetuleku toetamisel.

Sotsiaaltervishoiu suunal asetatakse rõhk rahvatervisele, tervisepoliitikale, bioetikale; käsitletakse keskkonna ja tervise probleeme laiemalt, tutvustatakse terviseedenduse suundi, vaadeldakse sotsiaaltöö iseärasusi tervishoiuasutustes ning saadakse ülevaade tervishoiuteenustest tänases Eestis.

Kohustuslike erialainete (10 AP) raames õpetatakse magistrantidele rakendusliku uurimistöö aluseid ning korraldatakse kutsemagistri seminare. Eriala **individuaalained** (6 AP) valitakse sõltuvalt uurimistöö teemast, mis on tihedas seoses erialase spetsialiseerumisega. Õppekava **teoreetiline kursus** moodustub **50 ainepunktist**, millele lisandub **magistritöö 30 AP**. Selleks võib olla rakenduslik uurimistöö või projekt. Õppetöö toimub tsükliõppe vormis.

Sotsiaaltöö kutsemagistri õppekava läbinud saavad **sotsiaaltöö kutsemagistri kraadi** vastavalt spetsialiseerumisele gerontoloogia, laste- ja noorsootöö või sotsiaaltervishoiu erialal. TPÜ sotsiaaltöö eriala õppekavad on 2000.aastal läbinud täies mahus rahvusvahelise akrediteerimise (7 aastaks) kõigil kolmel - bakalaureuse, magistri ja doktori tasemel.

Tallinna Pedagoogikaülikoolis on seni ette valmistatud **23 sotsiaaltöö teadusmagistrit** Olga nad siinkohal ära nimetatud kaitsmise järjekorras: Anti Liiv, Krista Suislepp, Kersti Põldemaa, Anu Leppimann, Krista Künnapuu, Ene Kull, Lea Kivipõld, Tiia Tamm, Maret Priske, Aire Ranne, Indira Viiralt, Margo Kikas, Merle Paats, Rita Kaljus, Aino Kiis, Erki Korp, Eike Käsi, Maarika Pukk, Ilona-Evelyn Rannala, Margit Venesaar, Klenja Tiitsar, Aini Salvik, Urve Randmaa.

Ootame õppima teotahelisi ning teadushuvilisi sotsiaaltöötajaid, kes on huvitatud enda ja oma töö arendamisest. Dokumente (avaldus kirjutatakse kohapeal, 4 fotot, diplomi ja akadeemilise õiendi kinnitatud koopia, väljavõte tööraamatust) võetakse vastu 26.-30.06.2001 Narva mnt 25, TPÜ aulas. Täiendav informatsioon telefonil 6 409 491 (Anneli Niinemets) või e-mail: lianne@tpu.ee

Keskkond

**MIKS MÕNEL ON HEA OLLA JA TEISEL MITTE?
Ehk mis on Agenda 21 ja miks teda vaja on?**

Ahto Oja

Säästva ühiskonna programmi juht
Säästva Eesti Instituut
ahto@seit.ee

Moto asemel:

- **Isa, miks see laev keset kõrbe on?**
- **Kui see laev veel sõitis, oli selles kohas meri.**
- **Aga kuhu meri jäi?**
- **Inimesed tahtsid ruttu raharikkaks saada ja hakkasid Araali mere veega maad niisutama, et rohkem saaki saada, aga meri kuivas ära ja muutus kõrbeks. Kes liiale läheb, see kannatab. Ainult muinasjutus, kus loodusseadused ei kehti: '... väljas imet näha saad, laev see sõidab mööda maad.'**

Inimese heaolu sõltub vajadustest ja väärtustest

Miks on nii, et mõnel on hea olla ja teisel mitte? Sest mõnel on palju raha ja teisel mitte - ütlete teie. Või sellepärast, et mõni on õnnelik ja teine mitte? Kas raharikkurist miljonär, kes elab üksi oma tuhande ruutmeetrisel lossis, võib olla oma üksinduses õnnetu, vaatamata oma miljonitele? Või kas setu memm, kellel on lapsed, lapselapsed ja lapselapselapsed, lehm, siga ja suitsusaun, võib olla õnnelik, sest tal on hea olla, vaatamata sellele, et tal pole pangaarvetki?

Võimalik, aga vähetõenäoline – ütlete teie. Mina arvan, et võimalik ja tulevikus väga tõenäoline, et mitte öelda ainuvõimalik.

Heaolu on vajaduste rahuldatus

Jääb määratleda ainult kelle ning mis vajadused ja rahulolu määr. Nii nagu erinevad inimesed, erinevad ka nende vajadused ja nende arusaam õnnest. Kõik algab inimese väärtushinnangutest ja põhimõtetest, mille alusel inimene seab endale eesmärgid, teeb valikud ja kas tunneb rahulolu saavutustest, teisisõnu õnnetus, milles heaolu lõppkokkuvõttes seisnebki, või ei koge seda ja on õnnetu.

Maslow'i järgi (Moffat, 1996) koosneb inimese heaolu hierarhia erinevate vajaduste rahuldamise võimalustest, mida võib jagada materiaalseks, sotsiaalseks ja moraalseks. Põhivajadused on need, mis tagavad füüsiliseks ellujäämiseks vajamineva: igapäev peab olema tagatud vesi, õhk, eluase (talvel soe), toit, riided. Järgneb turvalisus, sh arusaamine tervist mõjutavatest asjaoludest ning elukeskkonna kvaliteedi olulisusest: teenuste olemasolu, haigestumise ärahoidmine, tervislik elukeskkond. Püramiidi kolmandal ja neljandal astmel on sotsiaalsed vajadused, nn vaimne ellujäämine: inimese ja ühiskonna vastastikune lugupidamine, lugupidamine enda vastu, kuuluvus, kiindumus, jne. Püramiidi tipus on eneseteostuse vajadus: looming, esteetika, armastus, tõde, õigus, tähendus, täiuslikkus.

Raha eest saab tõepoolest püramiidi alumise astme vajadusi rahuldada - loovust, inimlikku soojust ja lähedust aga mitte. Ilma viimasteta pole aga hea olla.

Heaolu üheks komponendiks on tervislik, turvaline ja isetaastuv ning tasakaalus (elu)keskkond. Enamgi veel, püramiidi alumiste astmete elujõud on otseselt sõltuvuses looduskeskkonna hüvede tootmisvõimest- ja saaste sidumisvõimest. Siit tulenebki säästva, tasakaalustatud, jätkusuutliku arengu ideoloogia: inimesel on hea olla siis, kui on rahuldatud kõigi tasemete vajadused; veel paremini tunneb end siis inimene, kui ta teab, et on jätnud ka oma lastele ja lastelastele võimaluse heaoluks. Arendada tuleb harmoonias nii vaimseid kui füüsilisi vajadusi, nii inimese kui looduskeskkonda, mitte üht teise arvel, sest sel juhul pole kellelgi hea olla.

Säästvat ühiskonda võib kirjeldada mitmest aspektist. Valik sõltub kirjeldaja eetilistest prioriteetidest. Keskkonnaeetiku jaoks on loodusel iseväärtus sõltumata sellest, missugust kasu saab sellest inimene. Tema jaoks: *“Ühiskonna korraldus on säästev, kui igasuguse tegevuse planeerimisel ja elluviimisel arvestatakse ühe inim põlve jooksul süsteemselt ja tasakaalustatult inimest, tema materiaalseid ja vaimseid vajadusi, inimese (majandus)tegevust nende vajaduste rahuldamiseks ning keskkonda (oma piiride ja taluvusvõimega), kus inimene toimetab. Eetilise suhtumise alus laieneb Inimeselt Elukeskkonnale, kus eetilise arvestamise objektidena käsitletakse kõiki elus- ja elutuid olendeid ning ökosüsteeme, lõppkokkuvõttes planeeti Maa tervikuna (Oja ja Raukas 1999, 9-10).*

Ületootmisest ja tarbimisest tagasi tasakaalustatud olekusse

Lääne kultuuriruumis on säästvast arengust räägitud ja seda planeeritud viimased kolmkümmend aastat, et tulla tagasi keskkonnatasakaalu rikkuvast ületootmise- ja tarbimisruumist

keskkonnatasakaalu arvestavasse majandusruumi ja ühiskonnakorraldusse. See "tagasituleku kava" ongi Agenda 21 ehk 21. sajandi säästva arengu strateegia ja tegevuskava. Ülemaailmne Agenda 21 võeti vastu Rio de Janeiro, edasi on toimunud selle väljatöötamine riigiti, piirkonniti, külati, ja miks mitte ka inimeseti.

Eestis on säästva ühiskonna arendamisega ehk siis tasakaalustatud heaolu jaoks võimaluste loomisega tegeldud viimased kümmekond aastat. Eesti osales 1992. a Rio de Janeiro Maa Tippkohtumisel, kus loodi valitsusväline Teadusseltside Säästva Arengu Nõukogu, mis töötab regulaarselt tänaseni. Säästva arengu seadus võeti vastu 1995. a ja seda täiendati 1997. a. Valitsust nõustav Säästva Arengu komisjon loodi 1996.a, aasta hiljem käivitus ÜRO Arenguprogrammi, keskkonnaministeeriumi ja Säästva Eesti Instituudi (SEI-Tallinna) koostööprojekt "Eesti 21 – võimaluste loomine 21. sajandi tegevuskava (Agenda 21) elluviimiseks Eestis". Projektiga toetati riikliku säästva arengu strateegia ja tegevuskava väljatöötamist, mille tulemusena on ilmunud nn rahvaagenda "Eesti 21. sajandil. Arengustrateegiad, visioonid, valikud". Eesti riikliku säästva arengu strateegia "Säästev Eesti 21" väljatöötamise kohta on vabariigi valitsuse otsus 11. juulist 2000, selle lähteülesanne valmis keskkonnaministeeriumi tellimisel ja projekti "Eesti 21" koostööorgu abil eelmise aasta juunis.

"Eesti 21" raames toetati metoodiliselt kohalike säästva arengu kavade koostamist - ilmus raamat "Kohalik agenda 21"- ning koguti ja levitati teavet säästva ühiskonna kohta (www.agenda21.ee, ilmus raamat "Säästva arengu sõnaseletusi". Projekti käigus organiseeriti mitu konverentsi, ümarlauda, debatti. Need võttis kokku esimene Säästva Eesti Foorum, mis toimus 22. veebruaril k.a Rahvusraamatukogus. Foorum on kavas muuta regulaarseks. Järgmine Foorum toimub 2002. alul. Esimese Foorumi teemaks oli "Heaolu Eestis aastal 2010" ning sellel võeti vastu Säästva Eesti Lepe. See on põhimõtete kogum põhimõtete kogum, mida allakirjutanud on lubanud vabatahtlikult järgida oma igapäistes töistes valikutes ja tarbimisotsustes. Leppega saab tutvuda Interneti eelmainitud koduleheküljel ja SEI Tallinna kontoris, Lai 34. Leppega saab ühineda elektroonposti teel vastava soovi edastamisega aadressil: ahto@seit.ee või SEI kontorist läbi astudes.

Tunne oma vajadusi, teadvusta oma väärtused

Et olla oma vahendite, võimaluste ja sissetulekute piires õnnelik, tuleks teadvustada oma väärtused, tunda õppida ja läbi mõelda oma vajadused. Mängida kas või mõttes läbi niisugune mäng, et mul on sada miljonit raha, mida ma sellega teeks? No mida? Ja veel mida? Aga edasi, kui kõik asjad on ostetud, kalamarjast süda läikimas, Mercedes 10 garaažiga majas, aga ümberringi ainult lipitsejad, kes loodavad noosist osa saada. Tõelised sõbrad on teid aga ammu hüljanud, sest olete oma suures tarbimisbuumis nad unustanud. Kas olete siis õnnelikum? Mina ei usu.

Hinda oma tugevusi ja nõrkusi, võimalusi ja ohte

Kui aga lotovõitu pole, mida siis teha? Igaüks võib ennast igal ajal arendada, et endale püstitatud reaalseid eesmärke saavutada, teadvustatud väärtuste alusel mõistliku heaolu poole püüelda. Selleks tuleb tegelda eneseanalüüsiga, hinnata oma tugevusi ja nõrkusi, võimalusi ja ohte ning nendele rajada enesearendamise plaan 21. sajandiks – ehk isiklik Agenda 21.

Ilma põhivajaduste rahuldamiseta ei ole mõtet agendast rääkida

Selge on ka see, et enese arendamisest saame rääkida üksnes niisuguses olukorras, kus inimese põhivajadused on rahuldatud. Lääne tsivilisatsiooni häda on aga selles, et inimese ülistamise ja teaduslik-tehnilise revolutsiooni tagajärjel toimub ühe viiendiku inimkonna ehk siis nn arenenud maade põhivajaduste rahuldamine arengumaade ehk siis ülejäänud nelja viiendiku, globaalse keskkonna ja tulevaste põlvkondade arvel. Kas iga Lääne kodaniku põhivajadus on

ikka 2,5 autot inimese kohta, ühekordseks kasutamiseks mõeldud asjad, ebakvaliteetsed lühiealised kaubad, mida tuleb igal aastal uuesti muretseda? Julgen arvata, et asjade- ja tarbimiskeskse Lääne tsivilisatsiooni eelistamine on viinud massikultuuri, ületootmise ja ületarbimiseni, mis on seadnud ohtu inimkonna eksistentsi planeedil Maa. Seda muidugi juhul, kui intellekt ei osutu evolutsiooni ummikteeks. Ja kas see Lääs on see "unelm" millele Eesti kogu aeg soovib "järele jõuda"? Mina küll ei soovi.

Minu enda Agenda 21

Minu pikim isiklikku elu puudutav leping on sõlmitud aastani 2029 ja see on pensionikogumisleping. Mis ma kogutud pensioniga peale hakkam? Kui enne pole käinud, siis lähen aastasele ümbermaailmareisile. Sest raha tuleb ja raha läheb, aga reisilt kogutud muljed ja elamused jäävad minu rikkuseks. Kui suudan need veel ka huvitavalt kirja panna, siis saavad teisedki sellest osa.

Minu väärtused on seotud inimeste ja keskkonnaga. Olen maailma kõige rikkam mees, sest mul on pere, palju lapsi, eluase, huvitav töö, kümnekonna reisi muljed, milles kaugeimad Island ja Mehhiko. Need on minu väärtused ja mul on hea olla. Ma annan endale aru oma võimalustest. Mul on oma agenda, kes ma tahaksin olla kümne aasta pärast. Raha mul eriti pole, aga õnnetuks see mind küll ei tee.

Kui mul oleks 100 miljonit, mida ma teeksin?

Kindlustaksin pere materiaalse heaolu, et mitte öelda - põhivajadused.

Toetaksin sugulasi, sõpru, tuttavaid kindlaksmääratud ulatuses.

Looksin eetiliste investeeringute fondi, kust finantseeritakse ainult keskkonnaga tasakaalus olevaid projekte. Looksin stipendiumifondi keskkonnaeetika õpetamise ja õppimise edendamiseks.

Õpiksin maalima ja mägironimist.

Kirjutaksin monograafia inimese ja looduse suhetest eri kultuurides ja vaidlustaksin lääneliku progressi mõiste ning sellest tuleneva ja inimkonda hävitava arengumudeli pealesurumise teistele kultuuridele.

Teeksin ümbermaailmareisi, nii paariaastase. Kirjutaksin reisiraamatu.

Aga oma kolmest lapsest ja perest tunnen tõelist rõõmu ka ilma nende 100 miljonita. Kuigi aeg-ajalt tunnen end Eesti kaubikapitalismis vaimse asotsiaalina. Eesti on vaba küll riigina, aga vaimselt on valitsev arvamusliiderkond ikka veel eelmisel sajandil valitsenud kasumiusu ori. Kas ka sina?

Kasutatud kirjandus

Annist, A., Jüssi, M., Oja, A., Post, R. (2000) Säästva arengu sõnaseletusi. Tallinn. SEI väljaanne nr. 1.

Moffat, I. (1996) Sustainable Development: principles, analyses and policies. New York-London. The Parthenon Publishing Group Limited.

Oja, A. (koost.) ja Raukas, A. (toim.) (1999) Eesti 21. sajandil. Arengustrateegiad, visioonid, valikud. Tallinn. SEI-Tallinn.

Mõttevahetus

SOTSIAALNÕUNIKUD TUULTE MEELEVALLAS

Ants Tammar

Rapla Maavalitsuse

sotsiaal- ja tervishoiuosakonna juhataja

Aasta 2001 on Eesti hoolekandes juubeliaasta. 1991. aastast alates võis sotsiaaltöö Eestis uuesti arenema hakata. Alustati hoolekandesüsteemi ümberkorraldamist, linna- ja maavalitsuste juurde moodustati sotsiaalabitalitused. Täna võime öelda, et hoolekanne on kümne aastaga kiiresti arenenud ning noorte seas on sotsiaaltöö erialal õppida soovijaid väga palju. Näeme ka seda, et sotsiaalnõunike kohustuste koorem hoolekandeseaduse täitmisel on väga suur.

Sotsiaalnõunik päästeinglina

Sotsiaaltöö on seotud paljude eluvaldkondadega, mistõttu sagedasti arvatakse, et just sotsiaalnõunik on see päästeingel, kes kõik ebameeldivad probleemid lahendab. Peab ütleva, et sotsiaalnõunik on tihti teiste praagi likvideerija. Sagedasti on ta raske valiku ees: kas olla ametnik ja seaduse täitja või väga südamik seadustest kõrvale hiilija. Selge on see, et mõlema variandi puhul leidub ikka keegi, kes hurjutab. Sotsiaalnõunik sõltub oma töös paljudest inimestest. Nende suhtumine sotsiaaltöösse määrab, kas sotsiaalnõuniku tööpäev on edukas või edutu.

Suurenenud on sotsiaalne tõrjutus ja võõrandumine, elu hammasrataste vahele sattunud perede, probleemsete inimeste, töötute, hulkuvate ja hüljatud laste arv. Arvatakse, et sotsiaalnõunik on mingi imemees, kes projektide abil kõik mured kustutab. Sagedasti on sotsiaaltöötaja jõuetu, sest probleemide lahendamise võimalused on üsna ahtakesed. Paljudes kohtades on sotsiaalnõunik kõige nõutavam ametnik, tegutsedes seetõttu suutlikkuse ja läbipõlemise piiril. Need, kes on juba aastaid sotsiaalnõunikuna töötanud, nendivad sageli, et hoolekandes on mured rõõmudest suuremad.

Valged ja mustad toonid

Eesti sotsiaaltöö I kongressil (1997) rõhutati, et sotsiaalnõuniku roll on aidata jalgadele tõusta abivajajal, kes on elu karusselliilt maha lennanud. Kerkib küsimus, millal algab ja millega lõpeb sotsiaalnõuniku kohustus ning missugune on abivajaja kohustus ja vastutus. Kongressi avamisel arvas tookordne peaminister Mart Siimann, et abivajaja otsib sotsiaalnõunikku, kuid sotsiaalnõunik peaks ise abivajaja üles otsima. On loomulik, et laste ja vanurite ning ekstreemsete olukordade puhul astub sotsiaalnõunik esimese sammu, aga üldjuhul ei ole õige kedagi vägisi abivajajaks sildistada, kui inimene seda ise ei soovi. Teise inimese ellu sekkumine on vastutusrikas ja suurt taktitunnet nõudev toiming. Aidata saab ikkagi seda inimest, kes tahab ka ise ennast aidata. Aitamistöös on sotsiaalnõunikul õigus solvuda, kui abivajaja käitub vääritult, kuritarvitab usaldust, valetab. Kõik need on olnud ja küllap on ka edaspidi kuumad ja palju poleemikat tekitavad teemad.

Olen jälginud ajakirjandust, kus sagedasti püütakse mõista anda, et abivajajad on inglid ja abi osutajad kuradikesed, kes ei anna raha jne. Kui sellist suhtumist pidevalt toonitatakse, siis tekibki lugejas arvamine, et hoolekandes valitsevad ainult valged ja mustad toonid. Elu on aga palju mitmekülgsem ja värvirikam. On olemas väga helgeid, särava olekuga ja sooja südamega sotsiaaltöö tegijaid ning on ka kuratliku iseloomuga abitahtjaid, kes taburetil istudes ja midagi enda heaks tegemata tahavad, et abistajad ümber tema tiirleksid.

Ei suuda kõigile meelepärane olla

Keegi peab tegema ka sellist tööd, mis pakub vähe rõõmu ja rikub tervist ning tekitab vaenlasi. Sotsiaalnõunikuna töötades ei või olla kunagi kindel, et suudad olla kõigile meelepärane ja kõiki kõiges aidata. Pikaleveninud probleemsed olukorrad, eriti lastega seotud mured, kriibivad sotsiaalnõuniku südant. Rahapuudusest tingituna ollakse probleemide lahendamisel sagedasti jõuetud ja suletud ringis. Teiste pidev abistamine võib tekitada läbipõlemise ohu ning põhjustada eksimusi, mis kuuluvad sotsiaaltöö eetika valdkonda. Sotsiaalnõunikke vaevab pidevalt küsimus, kuidas kõige arukamalt tegutseda, et kliendi probleem saaks ka väheste võimaluste korral parima lahendi, et pooleliolev lahendus vajav asi ei jääks kodus hilisõhtuni vaevama ning abistajana ei tabaks sind läbipõlemine.

Saime teada, et oleme vajalikud

Enamik Raplamaa sotsiaalnõunikest on selles ametis alates 1992. või 1993. aastast ning läbinud Ädelförsi rahvaülikooli kursuse, mille lõpetamisel nenditi: me oleme saanud teada, et oleme kellelegi vajalikud, meie tööd vajatakse. Arvati sedagi, et võib-olla on nüüd rohkem julgust ja tarmu tööde asjade ajamiseks. Oldi optimistlikud. Oli huvi midagi muuta ja paremini teha. Teati sedagi, mis oludest me tuleme ja missuguste probleemidega meil veel maadelda tuleb. Taasiseseisvunud Eestis on hoolekanne oma arengus teinud läbi palju keerulisi olukordi. Algusaastatel jagati sotsiaalabitsekke, kriisiabiraha, humanitaarabi, tegeldi nn kollaste kaartidega... Alustati hooldekodude ja päevakeskuste rajamisega, sotsiaalteenuste väljaarendamisega... Kirjutati projekte, korraldati konverentse... Maavalitsuse vaatenurgast on meie maakonna sotsiaalnõunikud õpihimulised ja töötanud nendel keerulistel ja sagedasti vastuolulistel aastatel suure hingejõuga ja ideede rikkalt ning andnud maakonna hoolekande arengusse tänuväärse panuse.

Suured ootused sotsiaaltöötaja suhtes

Küsisin sotsiaalnõunikelt, kes on aastaid selles ametis töötanud, mida nad arvavad sotsiaaltööst ja sotsiaaltöötaja rollist. Kokkuvõtte nende arvamustest on järgmine:

Kui algul olime sinisilmsed ja arvasime, et vanuritega seotud probleemid on kõige murettekitavamad, siis nüüd on lastega seotud mured kõige valulisemad. Enam ei saa teha lastekaitsetööd muu töö kõrvalt. Sotsiaaltöös on alanud spetsialiseerumine – sotsiaalnõunik, lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja koolis ja haiglas, juhtumikorraldaja jne.

Algusaastatel oli sotsiaaltöö loom ingulisem – pidi ise probleeme lahti mõtestama. Oli jalgratta leiutamise aeg. Nüüd on sotsiaaltöö kindlapiirilise, bürokraatlikum ja rutiinsem ning klient teadlikum ja nõudlikum. Seadustega on paljud asjad paika pandud, aga seadusemuutuste virrvarris on raske orienteeruda. Ei ole enam seda emotsionaalset laengut. Rohkem kiputakse väärtustama paberit kui abiandmist. Aega juhtumitööks on vähemaks jäänud. Oleks parem, kui saaks rohkem tegelda abivajajatega, mitte paberitega.

Sotsiaalnõuniku amet sobib mõnikord rohkem naistele, teinekord meestele. Kipun arvama, et see päris naiste töö polegi. On peresid, kuhu naisterahvas ei julge minna. Ise olen käinud peres, kus meid võeti vastu kirvega ähvardades.

Sotsiaalnõunik on vallas populaarne isik – paljud võtavad nõobist kinni, nagu oleksin korstnapühkija, ja räägivad oma murest. Isegi laupäeval ja pühapäeval helistatakse koju ja räägitakse oma raskest saatusest.

Kuigi rõõmustavat on vähe, saab aeg-ajalt oma tööst ka rõõmu tunda, sest tegelikult on ikkagi olnud meie töös ka palju head ja ilusat.

Hea lugeja
Kõik Teie arvamused samal teemal on oodatud
e-mail: ajakiri@sm.ee

Mõttevara

Orison Swett MARDEN on öelnud:

“Sa pead seda ise tundma ja üllatunud olema, et halb mõte sind kahjustab ja hea mõte sind aitab...Sa pead oma sisemuses tundma, et mõte igavikuline on, et ta on sinu saatuse isand...Sa pead tundma, et voli oma mõtete üle toob sulle ainult head... Hirm ja mure võivad inimesel juuksed väheste tundide või päevadega halliks muuta, nagu see juhtus kord Karl I ja Marie Antoinette juustega...Teisalt on teada haigusi, mis pingsa mõtlemise, erutus seisundi ja rõõmu elamise toimel on kadunud. Kui Benvenuto Cellini oli tegevuses, et oma tuntud Perseuse kuju valada, mis praegu Firenze Loggia de’Lanzis asub, tabas teda järsku palavikuhoog, nii et ta pidi koju minema ja voodisse heitma. Üks tema töölistest jooksis aga tema juurde ja hüüdis: “Vaene Benvenuto, teie töö on sedavõrd rikutud, et miski teda siin maailmas enam päästa ei või!” Kõnetatu hüppas sedamaid voodist, tõttas oma sulatusahju juurde ja leidis metalli kämpu tõmbununa. Ta käskis kohe üle aasta kuivanud noore tammepuu halge tuua, et sellega ahju kütta ja töötas nagu metslane. Nii päästis ta oma kuulsaima töö. Ta lõpetas selle loo järgmiste sõnadega: “Kui kõik oli möödas, läksin pingile paigutatud supitirina juurde, sõin ja jõin suure isuga. Siis heitsin ma rõõmsalt ja paranenult voodisse, nagu poleks mul mingit ebameeldivust olnud. Mind valdas malbe ja magus rahu”. Pingutav mõtetegevus oma töö päästmiseks oli haiguse Cellini kehast välja ajanud...Brasiilia keiser Dom Pedro lamas haigena Euroopas ja sai kohe terveks, kui tema tütar talle telegrafeeris, et ta olevat äsja ühe seaduse ümber kirjutanud, mis orjapidamise riigis keelustab. Sellega oli keisri lemmiksoov täitunud...Kust tuleb see jõud, mis nõrga, kleenukese, aastaid pödüra naise, kes pole suuteline enese eest hoolitsema ja vaevaliselt üle ukseläve komberdab, äkki sedavõrd tugevaks teeb, et ta mööda trepiastmeid ülespoole tõttab ja magava lapse põlevast majast välja kannab? Kust tuleb see jõud, et ta ka majakraami suudab välja tassida? Ta unustab häda sunnil oma hädisuse ja näeb üksnes hädaohtu, oma armsa lapse hukku ja varanatukese hävimist...Osa, mida inimese vaimne hoiak haigusest paranemisel etendab, on arstidele hästi teada...Maailm on täis kurvameelsust ja muret, viletsust ja haigusi. Ta vajab enam päikesepaistet, ta vajab rõõmsaid inimesi, kellest õnneelamus kiirgub, inimesi, kes teisi üles aitavad ega neid veelgi enam maha rõhu, kes nende julgust õhutavad, mitte seda ei halva. Kes küll suudab ühe päikesepaistelise südame väärtust hinnata, kes, kust ta ka tuleb, õnne ja rõõmu oma ümbrusse saadab. Igaüks tunneb end rõõmsast pilgust ja heatujulisest meelelaadist võlutuna, samal ajal kui morn, pahur ja kurvameelne inimene sunnib eemale tõmbuma. Me kadestame neid inimesi, kes kõikjal oma ümber rõõmsat meeleolu loovad ja kelle igast poorist näib välja imbuvat õnnelikkust. Raha, kinnisvara ja ehted tunduvad seesuguse natuuri kõrval väärtusetuna.”

Koostanud Jüri Raudsepp

Orison Swett Marden (1850 – 1924) Ameerika Ühendriikide kirjanik, kes on meilgi tuntud oma enesekasvatustlikke sihte taotlevate raamatutega “Edu saladus” (Noor- Eesti Kirjastus, Tartu, 1933); “Tee oma elust meistriteos”, (Noor-Eesti Kirjastus, Tartu, 1939). Kaasajal, kus mõtlemise laadile enam suurt tähelepanu ei taheta pöörata, leidsin vanameister Orison Swett Mardeni seda tegevast. Esitatud mõtted on võetud tema saksa keelde tõlgitud raamatust “Mõtte võim” (“Die Macht des Gedankens”, Stuttgart, 1912).